

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JEAN RICHARD DE LA TOUR
της 3ης Μαρτίου 2022¹

Υπόθεση C-420/20

ΗΝ

**Ποινική διαδικασία
παρισταμένης της
Sofiyska rayonna prokuratura**

[αίτηση του Sofiyski Rayonen sad
(πρωτοβάθμιου περιφερειακού δικαστηρίου Σόφιας, Βουλγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 – Άρθρο 8, παράγραφος 1 – Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του – Άρθρο 8, παράγραφος 2 – Παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του – Εκτέλεση αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής κατά υπηκόου τρίτης χώρας κατηγορούμενου στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας – Συμβατότητα»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση υπόθεση χαρακτηρίζεται από ένα παράδοξο το οποίο καταλήγει σε μια αντίφαση που δύσκολα μπορεί να υπερκερασθεί. Ο ενδιαφερόμενος, Αλβανός υπήκοος, διώκεται από τις βουλγαρικές ποινικές αρχές για τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος για το οποίο βάσει των διατάξεων του βουλγαρικού κώδικα ποινικής δικονομίας απαιτείται να παρίσταται στη δίκη του. Ταυτόχρονα, οι διατάξεις του βουλγαρικού νόμου περί αλλοδαπών επιτάσσουν την απομάκρυνσή του προς τη χώρα καταγωγής του και την απαγόρευση διαμονής και εισόδου του στη βουλγαρική επικράτεια για περίοδο πέντε ετών. Κατά συνέπεια, το εν λόγω πρόσωπο κωλύεται να παραστεί στη δίκη του, μολονότι έχει υποχρέωση προς τούτο, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του εθνικού δικαίου, καθώς και δικαίωμα προς τούτο, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

2. Επομένως, με τα προδικαστικά ερωτήματά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει κατά πόσον το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343², παρέχει τη δυνατότητα

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαίωματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 65, σ. 1).

σε ένα κράτος μέλος να προβεί στην εκτέλεση αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής κατά υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος διώκεται για τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος και δεν έχει ακόμη δικαστεί.

3. Στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων, θα εκθέσω, κατ' αρχάς, τους λόγους για τους οποίους τα ερωτήματα αυτά πρέπει να εξεταστούν λαμβανομένων υπόψη, αφενός, των επιταγών της οδηγίας 2016/343 σχετικά με το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του και, αφετέρου, των κανόνων της οδηγίας 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών³.

4. Στη συνέχεια, θα εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους, σε περίπτωση έκδοσης αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής κατά υπηκόου τρίτης χώρας που διώκεται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, η συμμόρφωση με το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 απαιτεί να εξακριβώνεται, κατά περίπτωση, αν η άμεση εκτέλεση της αποφάσεως αυτής παρέχει στον συγκεκριμένο υπήκοο τρίτης χώρας τη δυνατότητα παράστασης στη δίκη του και, ενδεχομένως, αν δεν συντρέχει λόγος αναβολής της απομάκρυνσης ή ανάκλησης ή αναστολής της απαγόρευσης εισόδου και διαμονής, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της οδηγίας 2008/115.

5. Θα επισημάνω επίσης ότι οι διατάξεις του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 δεν αντιτίθενται στο να δικάσει ένα κράτος μέλος τον εν λόγω υπήκοο τρίτης χώρας ερήμην, υπό την προϋπόθεση ότι ο τελευταίος έχει ενημερωθεί εγκαίρως όχι μόνο για τη διεξαγωγή της δίκης και τις συνέπειες της μη παράστασης, αλλά και για τα ειδικά μέτρα που έχει στη διάθεσή του ώστε να παραστεί στη δίκη του, ή υπό την προϋπόθεση ότι το πρόσωπο αυτό, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπείται προσηκόντως από δικηγόρο που διορίστηκε είτε από το ίδιο ή είτε αυτεπαγγέλτως.

6. Από την άλλη πλευρά, θα εκθέσω τους λόγους για τους οποίους το εν λόγω άρθρο αντιτίθεται στη διεξαγωγή ερήμην δίκης όταν ο κατηγορούμενος, μολονότι ενημερώθηκε σχετικά με τις συνέπειες της μη παράστασης, εξέφρασε τη βούλησή του να παραιτηθεί από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη μόνον κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας, σε χρόνο κατά τον οποίο δεν είχε οριστεί η ημερομηνία της δίκης.

7. Τέλος, θα διευκρινίσω τον λόγο για τον οποίο το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους, αντιτίθεται, κατά τη γνώμη μου, σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ότι ο κατηγορούμενος υποχρεούται να παρίσταται στη δίκη του.

³ ΕΕ 2008, L 348, σ. 98.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία 2016/343

8. Η οδηγία 2016/343 θεσπίζει, σύμφωνα με το άρθρο 1, με τίτλο «Αντικείμενο», ελάχιστους κανόνες σχετικά, αφενός, με ορισμένες πτυχές του δικαιώματος στο τεκμήριο αθωότητας και, αφετέρου, με το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του.

9. Το άρθρο 8 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του», προβλέπει στις παραγράφους 1 έως 4 τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους.

2. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι μια δίκη που μπορεί να οδηγήσει σε απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του υπόπτου ή κατηγορουμένου μπορεί να διεξαχθεί ερήμην αυτού, υπό τον όρο ότι:

α) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης· ή

β) ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο ο οποίος διορίστηκε είτε από τον ύποπτο ή κατηγορούμενο είτε από το κράτος.

3. Απόφαση που έχει ληφθεί σύμφωνα με την παράγραφο 2 μπορεί να εκτελεστεί κατά του συγκεκριμένου προσώπου.

4. Στις περιπτώσεις που τα κράτη μέλη έχουν ένα σύστημα που προβλέπει τη δυνατότητα διεξαγωγής δικών ερήμην του υπόπτου ή κατηγορουμένου, αλλά δεν είναι δυνατό να τηρηθούν οι προϋποθέσεις που καθορίζονται στην παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου επειδή ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να εντοπιστεί παρ' όλο που καταβλήθηκαν οι δέουσες προσπάθειες, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι είναι εντούτοις δυνατό να ληφθεί απόφαση και να εκτελεστεί. Σε αυτή την περίπτωση τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, όταν οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι λαμβάνουν γνώση της απόφασης, ειδικότερα όταν συλλαμβάνονται, λαμβάνουν επίσης γνώση της δυνατότητας να προσβάλουν την απόφαση και του δικαιώματος να ζητήσουν νέα δίκη ή να ασκήσουν άλλο μέσο ένδικης προστασίας, σύμφωνα με το άρθρο 9.»

10. Το άρθρο 9 της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Δικαίωμα σε νέα δίκη», ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, στις περιπτώσεις που δεν παρίστατο στη δίκη του και δεν έχουν τηρηθεί οι όροι που προβλέπονται στο άρθρο 8 παράγραφος 2, έχει δικαίωμα σε νέα δίκη ή άλλο ένδικο μέσο προστασίας που επιτρέπει επαναπροσδιορισμό της ουσίας της υπόθεσης, περιλαμβανομένης της εξέτασης νέων αποδεικτικών στοιχείων, και που ενδέχεται να οδηγήσει σε ανατροπή της αρχικής απόφασης. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι εν λόγω ύποπτοι και κατηγορούμενοι

έχουν το δικαίωμα να παρίστανται, να συμμετέχουν ουσιαστικά, σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, και να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισης τους.»

2. Η οδηγία 2008/115

11. Κατά το άρθρο 1 αυτής, με τίτλο «Αντικείμενο», η οδηγία 2008/115 «θεσπίζει τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ως γενικές αρχές του [δικαίου της Ένωσης] και του διεθνούς δικαίου [...]».

12. Το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

[...]

4) “απόφαση επιστροφής”: διοικητική ή δικαστική απόφαση ή πράξη με την οποία κηρύσσεται ή αναφέρεται ως παράνομη η παραμονή υπηκόου τρίτης χώρας και του επιβάλλεται ή αναφέρεται υποχρέωση επιστροφής,

5) “απομάκρυνση”: εκτέλεση της υποχρέωσης επιστροφής, και συγκεκριμένα φυσική μεταφορά εκτός του κράτους μέλους,

6) “απαγόρευση εισόδου”: διοικητική ή δικαστική απόφαση ή πράξη με την οποία απαγορεύεται η είσοδος και η παραμονή στο έδαφος των κρατών μελών για ορισμένο χρονικό διάστημα, συνοδευόμενη από απόφαση επιστροφής,

[...]».

13. Το άρθρο 9 της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Αναβολή της απομάκρυνσης», ορίζει στην παράγραφο 2 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να αναβάλουν την απομάκρυνση για εύλογο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν ιδίως υπόψη:

α) τη φυσική ή διανοητική κατάσταση του υπηκόου τρίτης χώρας,

β) τεχνικούς λόγους, όπως η απουσία μέσων μεταφοράς ή η έλλειψη δυνατότητας απομάκρυνσης λόγω αδυναμίας διαπίστωσης της ταυτότητας.»

14. Το άρθρο 11 της ίδιας οδηγίας, με τίτλο «Απαγόρευση εισόδου», ορίζει στην παράγραφο 3, τέταρτο εδάφιο, τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να ανακαλούν ή να αναστέλλουν απαγόρευση εισόδου σε μεμονωμένες περιπτώσεις ή σε ορισμένες κατηγορίες περιπτώσεων για άλλους λόγους [εκτός των αναφερομένων στα προηγούμενα εδάφια].»

B. Το βουλγαρικό δίκαιο

1. Ο κώδικας ποινικής δικονομίας

15. Το άρθρο 247b του Nakazatelno-protsesualen kodeks (κώδικα ποινικής δικονομίας, Βουλγαρία)⁴ ορίζει τα εξής:

«(1) [...] Με παραγγελία του ανακριτή επιδίδεται στον κατηγορούμενο αντίγραφο του κατηγορητηρίου. Με την επίδοση του κατηγορητηρίου, ο κατηγορούμενος ενημερώνεται για την ημερομηνία διεξαγωγής της προδικασίας και για τα ζητήματα στα οποία αναφέρεται το άρθρο 248, παράγραφος 1, για το δικαίωμά του να παραστεί με συνήγορο ή να ζητήσει να διοριστεί συνήγορος στις περιπτώσεις του άρθρου 94, παράγραφος 1, καθώς και για το ότι είναι δυνατόν να εκδικαστεί η υπόθεση και να εκδοθεί απόφαση ερήμην του, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 269.

(2) Ο εισαγγελέας και ο συνήγορος ενημερώνονται για την προδικασία και για τα ζητήματα στα οποία αναφέρεται το άρθρο 248, παράγραφος 1, καθώς και το θύμα ή οι κληρονόμοι του ή το ζημιωθέν νομικό πρόσωπο, οι οποίοι ενημερώνονται για το δικαίωμά τους να διορίσουν συνήγορο.

[...]

16. Το άρθρο 248, παράγραφος 1, του NPK, ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, όριζε τα εξής:

«[...] Στο πλαίσιο της προδικασίας, εξετάζονται τα ακόλουθα ζητήματα:

[...]

2. αν συντρέχουν λόγοι παύσης ή αναστολής της ποινικής διαδικασίας·

3. αν, κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας, διεπράχθη σοβαρή παράβαση των δικονομικών κανόνων, η οποία είχε ως συνέπεια την περιστολή των δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, του θύματος ή των κληρονόμων του και η οποία πρέπει να αρθεί·

4. αν πρέπει η εξέταση της υπόθεσης να υπαχθεί σε ειδικούς κανόνες·

[...]

8. ο προσδιορισμός της επ' ακροατηρίου συζητήσεως και των προσώπων που θα κλητευθούν.»

17. Το άρθρο 269 του NPK ορίζει τα εξής:

«(1) Στις ποινικές υποθέσεις στις οποίες ο κατηγορούμενος κατηγορείται για σοβαρό ποινικό αδίκημα, η παρουσία του στη δίκη είναι υποχρεωτική.

(2) Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει την εμφάνιση του κατηγορουμένου και σε υποθέσεις στις οποίες η παρουσία του δεν είναι υποχρεωτική εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για τη διαπίστωση της αντικειμενικής αλήθειας.

⁴ Στο εξής: NPK.

(3) Αν δεν εμποδίζεται η εξακρίβωση της αντικειμενικής αλήθειας, η υπόθεση μπορεί να εκδικαστεί ερήμην του κατηγορουμένου στις ακόλουθες περιπτώσεις:

1. ο κατηγορούμενος δεν εντοπίζεται στη διεύθυνση που έχει δηλώσει ή μετέβαλε τη διεύθυνσή του χωρίς να ενημερώσει την αρμόδια αρχή·
2. ο τόπος διαμονής του κατηγορουμένου στη χώρα είναι άγνωστος και δεν κατέστη δυνατό να εξακριβωθεί κατόπιν ενδελεχούς έρευνας·
3. [...] ο κατηγορούμενος, μολονότι κλητεύθηκε νομότυπα, δεν έχει αναφέρει αποχρώντες λόγους που να δικαιολογούν τη μη εμφάνισή του και έχει τηρηθεί η διαδικασία του άρθρου 247b, παράγραφος 1·
4. [...] ο κατηγορούμενος βρίσκεται εκτός της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και:
 - a) είναι αγνώστου διαμονής·
 - b) δεν μπορεί να κλητευθεί για άλλους λόγους·
 - c) έχει κλητευθεί νομότυπα και δεν έχει αναφέρει αποχρώντες λόγους που να δικαιολογούν τη μη εμφάνισή του.»

2. Ο νόμος περί αλλοδαπών στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας

18. Ο *Zakon za chuzhdentsite v Republika Bulgaria* (νόμος περί αλλοδαπών στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας)⁵, της 23ης Δεκεμβρίου 1998, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία 2008/115⁶.

19. Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10, παράγραφος 1, του ZChRB:

«(1) [...] Δεν χορηγείται θεώρηση και δεν επιτρέπεται η είσοδος στη χώρα σε αλλοδαπό στις ακόλουθες περιπτώσεις:

[...]

7. [...] αν αυτός αποπειράθηκε να εισέλθει στη χώρα ή να διέλθει χρησιμοποιώντας πλαστά ή νοθευμένα έγγραφα και/ή πλαστή ή νοθευμένη θεώρηση ή τίτλο διαμονής·

[...]

22. [...] αν υπάρχουν ενδείξεις ότι σκοπός της εισόδου του είναι να χρησιμοποιήσει τη χώρα ως χώρα διέλευσης για τη μετανάστευση σε τρίτη χώρα·

[...]».

⁵ DV αριθ. 153, στο εξής: ZChRB.

⁶ Κατόπιν του αιτήματος του Δικαστηρίου για παροχή διευκρινίσεων, το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε ότι η παράγραφος 16 του *Zakon za izmenenie i doralnenie na zakona za Chuzhdentsite v Republika Balgaria* (νόμου περί τροποποιήσεως του νόμου περί αλλοδαπών στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας, DV αριθ. 36), της 15ης Μαΐου 2009, αναφέρει ότι έχουν εφαρμοστεί οι απαιτήσεις της οδηγίας 2008/115.

20. Κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, του ZChRB:

«(2) [...] Στις περιπτώσεις της παραγράφου 1, μπορεί να χορηγηθεί θεώρηση ή να επιτραπεί η είσοδος στο έδαφος της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, αν συντρέχουν ανθρωπιστικοί λόγοι ή αν τούτο επιβάλλεται από λόγους δημόσιου συμφέροντος ή εκπλήρωσης διεθνών υποχρεώσεων.»

21. Κατά το άρθρο 41, παράγραφος 5, του ZChRB:

«[...] Επιστροφή διατάσσεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

[...]

5. [...] [ό]ταν διαπιστώνεται ότι ο αλλοδαπός εισήλθε με νομίμως στη χώρα από τα εθνικά σύνορα, αλλά επιχείρησε να εξέλθει από τη χώρα σε μη εγκεκριμένο για τον σκοπό αυτό σημείο διέλευσης ή με πλαστό ή νοθευμένο διαβατήριο ή ισοδύναμο ταξιδιωτικό έγγραφο.»

22. Το άρθρο 42h, παράγραφος 1, του ZChRB ορίζει τα εξής:

«[...] Απαγόρευση εισόδου και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης διατάσσεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

1. όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 10, παράγραφος 1·

[...]

(3) [...] Η απαγόρευση εισόδου και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης διατάσσεται για [μέγιστο] χρονικό διάστημα πέντε ετών. Η απαγόρευση εισόδου και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να διαρκέσει περισσότερο από πέντε έτη όταν το πρόσωπο συνιστά σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή την εθνική ασφάλεια.

(4) [...] Η απαγόρευση εισόδου μπορεί να διαταχθεί ταυτόχρονα με το μέτρο διοικητικού καταναγκασμού του άρθρου 40, παράγραφος 1, σημείο 2, ή του άρθρου 41, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 10, παράγραφος 1.»

23. Το άρθρο 44, παράγραφος 5, του ZChRB προβλέπει τα εξής:

«(5) [...] Όταν υπάρχουν κωλύματα που δεν επιτρέπουν στον αλλοδαπό να εγκαταλείψει άμεσα την εθνική επικράτεια ή να μεταβεί σε άλλη χώρα και εφόσον δεν έχει ληφθεί οποιοδήποτε μέτρο για την άμεση απομάκρυνσή του, η αρχή που διέταξε την επιβολή του μέτρου διοικητικού καταναγκασμού ή ο επικεφαλής της διεύθυνσης “Μετανάστευσης”, κατόπιν εκτίμησης των ατομικών περιστάσεων και του κινδύνου διαφυγής ή παρακώλυσης της επιστροφής με άλλον τρόπο, διατάσσουν με απόφαση η οποία εκδίδεται κατά τα προβλεπόμενα με το διάταγμα εφαρμογής του παρόντος νόμου, την εκτέλεση, από κοινού ή χωριστά, των ακόλουθων προσωρινών μέτρων:

1. ο αλλοδαπός υποχρεούται να εμφανίζεται κάθε εβδομάδα στην αρμόδια τοπική υπηρεσία του Υπουργείου Εσωτερικών του τόπου κατοικίας του·

[...]».

24. Κατά το άρθρο 44, παράγραφος 6, του ZChRB:

«(6) [...] Όταν έχει ληφθεί μέτρο διοικητικού καταναγκασμού δυνάμει του άρθρου 39a, παράγραφος 1, σημεία 2 και 3, κατά αλλοδαπού και εφόσον ο αλλοδαπός αυτός παρεμποδίζει την εκτέλεση της αποφάσεως που επιβάλλει το μέτρο αυτό ή όταν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής του, οι μνημονευόμενες στην παράγραφο 1 αρχές μπορούν να διατάξουν τη μεταφορά του αλλοδαπού σε ειδικό χώρο κράτησης αλλοδαπών, ενόψει της επαναπροώθησής του στα σύνορα της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας ή της απέλασής του. Η ως άνω αναγκαστική μεταφορά διατάσσεται και στην περίπτωση που ο αλλοδαπός δεν τηρεί τους όρους των προσωρινών μέτρων που προβλέπονται στην παράγραφο 5.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

A. Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς

25. Η Sofiyska rayonna prokuratura (εισαγγελία πρωτοδικών Σόφιας, Βουλγαρία) άσκησε ποινική δίωξη κατά του HN, Αλβανού υπηκόου, για τον λόγο ότι αυτός χρησιμοποίησε, στις 11 Μαρτίου 2020, πλαστά αλλοδαπά έγγραφα ταυτότητας, ήτοι διαβατήριο και δελτίο ταυτότητας, στον συνοριακό σταθμό ελέγχου του αεροδρομίου της Σόφιας, προκειμένου να εγκαταλείψει το βουλγαρικό έδαφος για να μεταβεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το αδίκημα αυτό συνιστά, κατά την έννοια της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας, σοβαρό ποινικό αδίκημα το οποίο τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ανώτερη των πέντε ετών.

26. Από την απόφαση παραπομπής προκύπτει ότι, κατά τη σύλληψη του HN, στις 11 Μαρτίου 2020, η Granichno politseysko upravlenie (βουλγαρική υπηρεσία συνοριακής αστυνομίας, Βουλγαρία) κίνησε ανακριτική διαδικασία ενώπιον της εισαγγελίας πρωτοδικών Σόφιας. Την επομένη, ο διευθυντής της βουλγαρικής υπηρεσίας συνοριακής αστυνομίας Σόφιας εξέδωσε κατά του HN, αφενός, απόφαση επιστροφής βάσει του άρθρου 41, σημείο 5, και του άρθρου 44, παράγραφος 1, του ZChRB και, αφετέρου, μέτρο «απαγόρευσης εισόδου και διαμονής» για χρονικό διάστημα πέντε ετών, από τις 12 Μαρτίου 2020 έως τις 11 Μαρτίου 2025, βάσει του άρθρου 43h, παράγραφοι 3 και 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 10, παράγραφος 1, σημεία 7 και 22, καθώς και το άρθρο 44, παράγραφος 1, του ZChRB.

27. Κατά των δύο αυτών μέτρων διοικητικού καταναγκασμού δεν ασκήθηκε προσφυγή.

28. Στις 27 Απριλίου 2020 ο HN, συνοδευόμενος από τον αυτεπαγγέλτως διορισθέντα δικηγόρο του, έλαβε γνώση της απαγγελίας κατηγοριών σε βάρος του για σκόπιμη χρήση πλαστών εγγράφων ταυτότητας, σύμφωνα με το άρθρο 316, σε συνδυασμό με το άρθρο 308, παράγραφοι 1 και 2, του Nakazatelen kodeks (ποινικού κώδικα). Στο πλαίσιο αυτό, ενημερώθηκε, παρουσία διερμηνέα, για τα δικαιώματά του, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προβλέπονται στο άρθρο 269 του NPK σχετικά με τη διεξαγωγή και τις συνέπειες της ερήμην δίκης. Κατά την απολογία του, την ίδια ημέρα, δήλωσε ότι κατανοεί τα δικαιώματά των οποίων είχε λάβει γνώση και ότι δεν επιθυμεί να παραστεί στη δίκη.

29. Στις 27 Μαΐου 2020, η εισαγγελία πρωτοδικών Σόφιας κατέθεσε στο αιτούν δικαστήριο το κατηγορητήριο και, βάσει αυτού, κίνησε την ποινική διαδικασία της κύριας δίκης.

30. Στις 16 Ιουνίου 2020, ο ΗΝ απομακρύνθηκε από το κέντρο κράτησης υπηκόων τρίτων χωρών και επαναπροωθήθηκε στα σύνορα, στο συνοριακό σημείο διέλευσης Gyueshevo, σε εκτέλεση των εις βάρος του ληφθέντων μέτρων.

31. Με διάταξη της 24ης Ιουνίου 2020, ορίστηκε ως ημερομηνία της προκαταρκτικής επ' ακροατηρίου συζήτησεως η 23η Ιουλίου 2020 και ο ανακριτής διέταξε να επιδοθούν στον ΗΝ, μέσω των υπαλλήλων της διεύθυνσης «Μετανάστευσης» του βουλγαρικού Υπουργείου Εσωτερικών, αντίγραφα της διάταξης και του κατηγορητηρίου στην αλβανική γλώσσα, λαμβανομένων υπόψη των επιταγών του άρθρου 247b, παράγραφος 3, του ΝΡΚ. Επισημάνθηκε επίσης ότι η παρουσία του ΗΝ στην επ' ακροατηρίου συζήτηση ήταν υποχρεωτική, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 269, παράγραφος 1, του ΝΡΚ, και ότι η διαδικασία μπορούσε να διεξαχθεί ερήμην του κατηγορουμένου υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 269, παράγραφος 3, του ΝΡΚ.

32. Στις 16 Ιουλίου 2020, το αιτούν δικαστήριο ενημερώθηκε από τη διεύθυνση «Μετανάστευσης» του βουλγαρικού Υπουργείου Εσωτερικών ότι ο ΗΝ είχε απομακρυνθεί από το κέντρο κράτησης και είχε επαναπροωθηθεί στα σύνορα. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι ο ΗΝ δεν ενημερώθηκε για την κίνηση της ποινικής διαδικασίας εναντίον του.

33. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 23ης Ιουλίου 2020, η εισαγγελία πρωτοδικών Σόφιας δήλωσε ότι συνέτρεχαν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για την ερήμην διεξαγωγή της δίκης, καθόσον ο ΗΝ βρισκόταν εκτός της βουλγαρικής επικράτειας και δεν ήταν γνωστός ο τόπος διαμονής του. Συγκεκριμένα, οι βουλγαρικές δικαστικές αρχές αγνοούν, επί του παρόντος, πού βρίσκεται το πρόσωπο αυτό.

B. Η διαδικασία της κύριας δίκης

34. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10, παράγραφοι 1 και 2, του ZChRB, σε περίπτωση κίνησης ποινικής διαδικασίας κατά υπηκόου τρίτης χώρας για τον λόγο ότι αποπειράθηκε να εισέλθει ή να διέλθει από τη χώρα χρησιμοποιώντας πλαστά ή νοθευμένα επίσημα έγγραφα, θίγεται το δικαίωμά του να παρίσταται αυτοπροσώπως στην ποινική διαδικασία που κινήθηκε εναντίον του.

35. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο εξετάζει τρία σενάρια για την αντιμετώπιση της προσβολής αυτής των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.

36. Στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος απομακρύνεται και επιβάλλεται εις βάρος του μέτρο απαγόρευσης εισόδου και διαμονής στο κράτος όπου έχει ασκηθεί η ποινική δίωξη, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι θα ήταν δυνατόν, σύμφωνα με τα ισχύοντα διεθνή νομικά μέσα, να προσδιοριστεί ο τόπος διαμονής του προσώπου αυτού στην αλλοδαπή, προκειμένου να ενημερωθεί για τη διαδικασία και να διεξαχθεί η δίκη ερήμην του, υπό τον όρο ότι θα εκπροσωπείται από δικηγόρο διορισμένο αυτεπαγγέλτως.

37. Το δεύτερο σενάριο συνίσταται στην αναστολή της ποινικής διαδικασίας μέχρι τη λήξη της ισχύος του μέτρου απαγόρευσης εισόδου και διαμονής για να διασφαλιστεί ο σεβασμός των δικονομικών δικαιωμάτων του εν λόγω προσώπου.

38. Ένα τρίτο σενάριο συνίσταται στον εκ των προτέρων καθορισμό των ημερομηνιών διεξαγωγής των επ' ακροατηρίου συζητήσεων και στην ενημέρωση των υπηρεσιών της συνοριακής αστυνομίας του βουλγαρικού Υπουργείου Εσωτερικών ότι υποχρεούνται να

επιτρέψουν στον κατηγορούμενο να εισέλθει στην εθνική επικράτεια, προκειμένου αυτός να μπορέσει να ασκήσει πλήρως το δικαίωμα που έχει δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 να παραστεί στη δίκη του, παρά την επιβληθείσα εις βάρος του απαγόρευση εισόδου. Ωστόσο, τούτο θα ισοδυναμούσε με εξάρτηση του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του από την προηγούμενη χορήγηση άδειας εισόδου στην εθνική επικράτεια από την εκτελεστική εξουσία. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η εν λόγω χορήγηση άδειας δεν υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο, πράγμα το οποίο, στην πράξη, θα δημιουργούσε διοικητικά εμπόδια που θα επηρέαζαν το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

Γ. Τα προδικαστικά ερωτήματα

39. Υπό τις συνθήκες αυτές το Sofiyski Rayonen sad (πρωτοβάθμιο περιφερειακό δικαστήριο Σόφιας, Βουλγαρία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Είναι σύννομος ο περιορισμός του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της [οδηγίας 2016/343], με εθνικές νομοθετικές διατάξεις οι οποίες ορίζουν ότι στους αλλοδαπούς στους οποίους έχουν απαγγελθεί επισήμως κατηγορίες είναι δυνατόν να επιβληθεί διοικητική απαγόρευση εισόδου και διαμονής στη χώρα διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, συντρέχουν οι προβλεπόμενες στο άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α' ή β', της [οδηγίας 2016/343] προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή της δίκης ερήμην του αλλοδαπού κατηγορουμένου, εφόσον αυτός ενημερώθηκε νομότυπα σχετικά με την ποινική υπόθεση και σχετικά με τις συνέπειες της μη εμφάνισής του και εφόσον εκπροσωπείται από πληρεξούσιο δικηγόρο που διορίστηκε είτε από τον κατηγορούμενο είτε από το κράτος, αλλά η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του δεν είναι δυνατή λόγω επιβληθείσας διοικητικής απαγόρευσης εισόδου και διαμονής στη χώρα διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας;
- 3) Είναι σύννομη η μετατροπή, με εθνικές νομοθετικές διατάξεις, του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της [οδηγίας 2016/343], σε δικονομικό βάρος του εν λόγω προσώπου; Ειδικότερα: Διασφαλίζουν τα κράτη μέλη, κατ' αυτόν τον τρόπο, υψηλότερο επίπεδο προστασίας κατά την έννοια της αιτιολογικής σκέψης 48 της οδηγίας ή, αντιθέτως, η εν λόγω πρακτική αντιβαίνει στην αιτιολογική σκέψη 35 της ίδιας οδηγίας, κατά την οποία το δικαίωμα του κατηγορουμένου δεν είναι απόλυτο και χωρεί παραίτηση από αυτό;
- 4) Είναι σύννομη η εκ των προτέρων παραίτηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμά του να παρασταθεί στη δίκη του, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της [οδηγίας 2016/343] με δήλωση την οποία πραγματοποιεί κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας, εφόσον ο κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί για τις συνέπειες της μη εμφάνισής;
»

Δ. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

40. Επί των ερωτημάτων αυτών υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις η Γερμανική, η Ουγγρική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

41. Στις 5 Οκτωβρίου 2021, το Δικαστήριο απηύθυνε στο αιτούν δικαστήριο αίτημα παροχής πληροφοριών σχετικά με το νομικό πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, στο οποίο το τελευταίο απάντησε στις 11 Οκτωβρίου 2021.

42. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο HN και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους.

IV. Ανάλυση

A. Προκαταρκτική παρατήρηση

43. Θα διατυπώσω μια προκαταρκτική παρατήρηση όσον αφορά το σχετικό νομικό πλαίσιο.

44. Φρονώ ότι τα υποβληθέντα ερωτήματα απαιτούν να ληφθούν υπόψη και άλλοι κανόνες του δικαίου της Ένωσης πέραν εκείνων που αναφέρονται ρητά στη διάταξη περί παραπομπής⁷.

45. Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο καλεί το Δικαστήριο να ερμηνεύσει τους όρους του άρθρου 8 της οδηγίας 2016/343 σε μια ειδική περίπτωση στο πλαίσιο της οποίας επιβλήθηκε στον κατηγορούμενο, αφενός, μέτρο απομάκρυνσης και, αφετέρου, μέτρο απαγόρευσης εισόδου και διαμονής στην εθνική επικράτεια για χρονικό διάστημα πέντε ετών, κατ' εφαρμογήν του ZChRB.

46. Τα μέτρα αυτά δεν συνιστούν ποινή, αλλά διοικητικά μέτρα καταναγκασμού που μπορούν να ληφθούν ανεξάρτητα από την κίνηση ποινικής διαδικασίας. Κατόπιν του αιτήματος του Δικαστηρίου για παροχή διευκρινίσεων, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι ο ZChRB, κατ' εφαρμογήν του οποίου ελήφθησαν τα μέτρα αυτά, μεταφέρει στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία 2008/115. Υπό το πρίσμα των πληροφοριών αυτών και ελλείψει διευκρινίσεων εκ μέρους της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως στην υπό κρίση υπόθεση, φρονώ ότι η περίπτωση του HN εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/115, όπως ορίζεται από το άρθρο 2, παράγραφος 1, αυτής. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η Δημοκρατία της Βουλγαρίας επέλεξε να αποκλείσει την εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, αυτής.

47. Κατά συνέπεια και με την επιφύλαξη, και πάλι, τυχόν διευκρινίσεων που θα παράσχει η Βουλγαρική Κυβέρνηση, φαίνεται, αφενός, ότι η απόφαση με την οποία οι αρμόδιες εθνικές αρχές διέταξαν την επιστροφή του συγκεκριμένου προσώπου στη χώρα καταγωγής του συνιστά «απόφαση επιστροφής», κατά την έννοια του άρθρου 3, σημείο 4, της οδηγίας 2008/115, η οποία συνεπάγεται, ως εκ τούτου, την «απομάκρυνση» του τελευταίου από τη βουλγαρική επικράτεια, κατά την έννοια του άρθρου 3, σημείο 5, της οδηγίας αυτής, και, αφετέρου, ότι η απόφαση με την οποία οι εν λόγω εθνικές αρχές έλαβαν μέτρο για την απαγόρευση εισόδου και διαμονής συνιστά «απαγόρευση εισόδου» κατά την έννοια του άρθρου 3, σημείο 6, της εν λόγω οδηγίας.

⁷ Υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας με τα εθνικά δικαστήρια, την οποία θεσπίζει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, απόκειται στο Δικαστήριο να δώσει στο αιτούν δικαστήριο χρήσιμη απάντηση η οποία να του παρέχει τη δυνατότητα επίλυσης της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να λαμβάνει υπόψη τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στις οποίες δεν αναφέρεται ρητώς με τα προδικαστικά ερωτήματά του το εθνικό δικαστήριο, στο μέτρο που οι διατάξεις αυτές είναι αναγκαίες για την εξέταση της διαφοράς της κύριας δίκης. Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 29ης Απριλίου 2021, Banco de Portugal κ.λπ. (C-504/19, EU:C:2021:335, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 23ης Νοεμβρίου 2021, IS (Μη σύννομο της διατάξεως περί παραπομπής) (C-564/19, EU:C:2021:949, σκέψη 99).

48. Επομένως, τα προδικαστικά ερωτήματα που υποβάλλει το αιτούν δικαστήριο απαιτούν, κατά τη γνώμη μου, να γίνει αναφορά στους κανόνες που προβλέπει η οδηγία 2008/115 προκειμένου να συνδυαστούν με τις αρχές που διατυπώνονται στο πλαίσιο της οδηγίας 2016/343.

B. Το περιεχόμενο του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 (πρώτο ερώτημα)

49. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να αποφανθεί αν το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική πρακτική δύναμει της οποίας οι αρμόδιες εθνικές αρχές μπορούν να εκτελέσουν απόφαση επιστροφής, συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου και διαμονής, κατά υπηκόου τρίτης χώρας, μολονότι ο τελευταίος διώκεται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας για διάπραξη σοβαρού αδικήματος και δεν έχει ακόμη παραστεί στη δίκη του.

50. Το ερώτημα υποβάλλεται στο μέτρο που είναι πρόδηλο ότι η εκτέλεση αποφάσεως επιστροφής, καθόσον συνεπάγεται τη φυσική μεταφορά του ενδιαφερομένου εκτός του συγκεκριμένου κράτους μέλους⁸, και η λήψη μέτρου απαγόρευσης εισόδου και διαμονής στο έδαφος του κράτους αυτού για χρονικό διάστημα πέντε ετών, καθόσον του απαγορεύει να εισέλθει εκ νέου στο έδαφος αυτό και εν συνεχεία να διαμείνει εκεί⁹, ενδέχεται να προσβάλουν το δικαίωμα παράστασης του εν λόγω προσώπου στη δίκη του όταν, παράλληλα με τη λήψη των μέτρων αυτών, έχει κινηθεί εναντίον του ποινική διαδικασία.

51. Κατά συνέπεια, επιβάλλεται η συσχέτιση της ποινικής διαδικασίας και της διαδικασίας απομάκρυνσης και επιστροφής. Προκειμένου να προσδιορίσω τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιηθεί η συσχέτιση αυτή, θα αρχίσω την ανάλυσή μου με την εξέταση του γράμματος του άρθρου 8 της οδηγίας 2016/343, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στη δίκη του, προτού εστιάσω στην οικονομία και στους σκοπούς της οδηγίας αυτής¹⁰. Θα λάβω επίσης υπόψη τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Συγκεκριμένα, στις αιτιολογικές σκέψεις 11, 13, 33, 45, 47 και 48 της εν λόγω οδηγίας, ο νομοθέτης της Ένωσης εξέφρασε σαφώς τη βούλησή του να ενισχύσει και να διασφαλίσει την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών ενσωματώνοντας, στο δίκαιο της Ένωσης, τη νομολογία που έχει αναπτύξει το εν λόγω δικαστήριο όσον αφορά την τήρηση του άρθρου 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών¹¹.

⁸ Βλ. απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Sagor (C-430/11, EU:C:2012:777, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁹ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Ιουνίου 2021, Westerwaldkreis (C-546/19, EU:C:2021:432, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁰ Πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, για την ερμηνεία διάταξης του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος. Βλ., ενδεικτικά, απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2021, Dyrektor Z. Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (C-373/20, EU:C:2021:850, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹¹ Υπογραφέισα στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, στο εξής: ΕΣΔΑ.

1. Το γράμμα του άρθρου 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343

52. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 κατοχυρώνει το δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων να παρίστανται στη δίκη τους¹². Απαιτώντας από τα κράτη μέλη να «διασφαλίζουν ότι οι [τελευταίοι] έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους», ο νομοθέτης της Ένωσης επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να παρέχεται στα εν λόγω πρόσωπα η δυνατότητα να ασκούν το δικαίωμα αυτό.

53. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του ανάγεται στο θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη¹³. Υπενθυμίζω ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο¹⁴. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατοχυρώνεται τόσο στο άρθρο 47, δεύτερο και τρίτο εδάφιο¹⁵, και στο άρθρο 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁶ όσο και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

54. Ειδικότερα, το άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη ορίζει ότι διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο¹⁷. Τα δικαιώματα αυτά επιτάσσουν, μεταξύ άλλων, να παρέχεται στον κατηγορούμενο η δυνατότητα να προβάλλει λυσιτελώς την άποψή του σχετικά με τις εις βάρος του απαγγελθείσες κατηγορίες.

55. Συναφώς, από την απόφαση *Spetsializirana prokuratura* (Ερημοδικία) προκύπτει ότι η διεξαγωγή δημόσιας συνεδρίασης έχει ιδιαίτερη σημασία σε ποινικές υποθέσεις, όπου ο κατηγορούμενος πρέπει να μπορεί νομίμως να απαιτήσει «να ακουστεί», να έχει τη δυνατότητα να εκθέσει προφορικά τους υπερασπιστικούς ισχυρισμούς του, να παρακολουθήσει τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, να εξετάσει και να επανεξετάσει τους μάρτυρες¹⁸. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε επίσης, στο ίδιο πνεύμα, ότι η παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη του είναι κεφαλαιώδους σημασίας τόσο λόγω του δικαιώματος ακρόασης όσο και λόγω της ανάγκης ελέγχου της ακρίβειας των ισχυρισμών του και αντιπαράθεσής τους με τους ισχυρισμούς του θύματος, του οποίου τα συμφέροντα πρέπει επίσης να προστατευθούν, καθώς και των μαρτύρων¹⁹.

56. Επιπλέον, από την απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, *Gambino και Hyka*, προκύπτει ότι όσοι έχουν την ευθύνη να αποφασίζουν για την ενοχή ή την αθώτητα του κατηγορουμένου πρέπει, κατ' αρχήν, να ακούσουν τους μάρτυρες αυτοπροσώπως²⁰. Ένα από τα θεμελιώδη στοιχεία μιας ποινικής δίκης είναι η δυνατότητα του κατηγορουμένου να αντιπαρατεθεί προς τους μάρτυρες και/ή τα θύματα ενώπιον του δικαστή ο οποίος θα πρέπει να αποφανθεί επί της ενοχής του μετά το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας. Αυτή η αρχή της αμεσότητας αποτελεί σημαντική εγγύηση της ποινικής δίκης, καθόσον οι παρατηρήσεις του δικαστή σχετικά με τη συμπεριφορά

¹² Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, *Generalstaatsanwaltschaft Hamburg* (C-416/20 PPU, EU:C:2020:1042, σκέψη 43).

¹³ Βλ. αιτιολογική σκέψη 33 της οδηγίας 2016/343.

¹⁴ Απόφαση της 26ης Ιουνίου 2007, *Ordre des barreaux francophones et germanophone κ.λπ.* (C-305/05, EU:C:2007:383, σκέψη 29).

¹⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως και κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του.

¹⁶ Στο εξής: Χάρτης.

¹⁷ Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, *Gambino και Hyka* (C-38/18, EU:C:2019:628, σκέψη 38).

¹⁸ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2020 (C-688/18, EU:C:2020:94, σκέψη 36), η οποία παραπέμπει στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 2006, *Jussila κατά Φινλανδίας* (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, § 40), και της 4ης Μαρτίου 2008, *Hüseyin Turan κατά Τουρκίας* (CE:ECHR:2008:0304JUD001152902, § 31).

¹⁹ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Μαΐου 2000, *Van Pelt κατά Γαλλίας* (CE:ECHR:2000:0523JUD003107096, § 66).

²⁰ C-38/18 (EU:C:2019:628, σκέψη 42).

και την αξιοπιστία ενός μάρτυρα ενδέχεται να έχουν σοβαρές συνέπειες για τον εν λόγω κατηγορούμενο²¹. Επομένως, η νομολογία αυτή βασίζεται στην πεποίθηση ότι μόνο με την ποινική δίκη μπορεί να επιτευχθεί η επίσημη διαπίστωση της ποινικής ενοχής²².

57. Λαμβανομένου υπόψη του γράμματος του άρθρου 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 και της θέσης που κατέχει το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο δίκαιο της Ένωσης, οι αρχές κράτους μέλους που έχουν αποφασίσει να ασκήσουν ποινική δίωξη κατά υπηκόου τρίτης χώρας δεν μπορούν, κατά τη γνώμη μου, να προβούν στην εκτέλεση μέτρου απομάκρυνσης κατά του υπηκόου αυτού, το οποίο συνοδεύεται επιπλέον από απαγόρευση εισόδου και διαμονής για χρονικό διάστημα πέντε ετών, χωρίς να έχουν προβλεφθεί τα μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας που απαιτούνται ώστε να παρασχεθεί στον εν λόγω υπήκοο η δυνατότητα να ασκήσει πλήρως το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του, εκτός εάν έχει παραιτηθεί από αυτό εν γνώσει του και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση.

58. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται, κατά τη γνώμη μου, από την οικονομία της οδηγίας 2016/343.

2. Η οικονομία της οδηγίας 2016/343

59. Κατ' αρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι η περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος κωλύεται να παραστεί στη δίκη του δεν προβλέπεται από τον νομοθέτη της Ένωσης στο κεφάλαιο 3 της οδηγίας 2016/343, ούτε στο άρθρο 8 ούτε στο άρθρο 9 αυτής.

60. Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας έχει ως μοναδικό αντικείμενο και σκοπό να κατοχυρώσει, στην παράγραφο 1, το δικαίωμα του προσώπου αυτού να παρίσταται στη δίκη του και να καθορίσει, στην παράγραφο 2, τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα πρόσωπο μπορεί να δικαστεί ερήμην του. Συγκεκριμένα, στην αιτιολογική σκέψη 35 της εν λόγω οδηγίας, ο νομοθέτης της Ένωσης διευκρινίζει ότι το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο, δεδομένου ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ο κατηγορούμενος μπορεί, ρητώς ή σιωπηρώς αλλά κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, να παραιτηθεί από αυτό.

61. Ως εκ τούτου, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2016/343, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν τη διεξαγωγή της δίκης ερήμην του κατηγορουμένου και την εκτέλεση της καταδικαστικής αποφάσεως που εκδόθηκε μετά το πέρας της δίκης, εφόσον το πρόσωπο αυτό ενημερώθηκε εγκαίρως σχετικά με τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης ή αν, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη, εκπροσωπήθηκε από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο που διορίστηκε είτε από τον κατηγορούμενο είτε από το κράτος. Υπό τις περιστάσεις αυτές δύναται να αποδειχθεί ότι ο κατηγορούμενος παραιτήθηκε εν γνώσει του από το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παράστασης στη δίκη του.

²¹ Βλ. απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Gambino και Hyka (C-38/18, EU:C:2019:628, σκέψη 43).

²² Υπενθυμίζω, συναφώς, ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η έννοια της «δίκης που οδήγησε στην έκδοση της αποφάσεως» πρέπει να θεωρηθεί ότι δηλώνει τη δίκη η οποία οδήγησε στην έκδοση τελεσιδικής καταδικαστικής αποφάσεως σε βάρος του προσώπου και, σε περίπτωση που η υπόθεση εκδικάστηκε ενώπιον δικαστηρίων διάφορων βαθμών δικαιοδοσίας, με συνέπεια την έκδοση διαδοχικών αποφάσεων, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια αυτή αναφέρεται στον τελευταίο βαθμό της εν λόγω δίκης, κατά τον οποίο το δικαστήριο, αφού εξέτασε την υπόθεση τόσο ως προς τα πραγματικά όσο και ως προς τα νομικά της στοιχεία, αποφάνθηκε τελεσιδικώς επί της ενοχής του κατηγορουμένου και τον καταδίκασε σε ποινή στερητική της ελευθερίας. Πρβλ. απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2017 Ardic (C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026, σκέψεις 64 και 65). Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η εν λόγω έννοια πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς και ομοιόμορφα σε ολόκληρη την Ένωση, ανεξαρτήτως των χαρακτηρισμών και των εξ ορισμού διαφορετικών ουσιαστικών και δικονομικών ποινικών κανόνων που ισχύουν στα διάφορα κράτη μέλη (σκέψη 63). Το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης, στο πλαίσιο αυτό, ότι η εν λόγω έννοια καλύπτει και μεταγενέστερη διαδικασία, μετά το πέρας της οποίας εκδόθηκε δικαστική απόφαση που επέφερε οριστική μεταβολή του ύψους μιας ή περισσότερων ποινών που είχαν ήδη επιβληθεί, υπό την προϋπόθεση ότι η αρχή που εξέδωσε την τελευταία αυτή απόφαση διέθετε συναφώς περιθώριο εκτιμήσεως (σκέψη 66).

62. Σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν ενημερώθηκε για τη δίκη του επειδή δεν κατέστη δυνατό να εντοπιστεί, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλαν προς τούτο οι αρμόδιες αρχές, ο νομοθέτης της Ένωσης επιτρέπει στα κράτη μέλη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφος 4, της οδηγίας 2016/343, να προβλέπουν τη δυνατότητα διεξαγωγής της δίκης ερήμην του προσώπου αυτού. Ωστόσο, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν στη νομοθεσία τους ότι το εν λόγω πρόσωπο λαμβάνει γνώση, ιδίως όταν συλλαμβάνεται κατ' εφαρμογήν καταδικαστικής αποφάσεως, της δυνατότητας να προσβάλει την απόφαση που εκδόθηκε μετά το πέρας της δίκης στην οποία δεν παρέστη και να ζητήσει τη διεξαγωγή νέας δίκης σύμφωνα με το άρθρο 9 της οδηγίας αυτής²³.

63. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος κωλύεται να παραστεί στη δίκη του, λόγω, παραδείγματος χάριν, της απομάκρυνσής του από την επικράτεια και της απαγόρευσης εισόδου και διαμονής του, δεν εμπίπτει στις διατάξεις αυτές.

64. Αφενός, η περίπτωση αυτή διακρίνεται, αυτή καθαυτήν, από την περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος παραιτείται έχοντας πλήρη γνώση της κατάστασης από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2016/343.

65. Αφετέρου, μια τέτοια περίπτωση δεν μπορεί κατ' ανάγκην να εξεταστεί υπό το πρίσμα του άρθρου 8, παράγραφος 4, της οδηγίας 2016/343, η εφαρμογή του οποίου απαιτεί από τις αρμόδιες εθνικές αρχές να αντιμετωπίζουν την αδυναμία εντοπισμού και ενημέρωσης του εν λόγω προσώπου για τη διεξαγωγή της δίκης του, παρά τις καταβληθείσες προς τούτο εύλογες προσπάθειες. Συγκεκριμένα, προβαίνοντας στην απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας κατά του οποίου οι αρχές αποφάσισαν να ασκήσουν ποινική δίωξη προτού το εν λόγω πρόσωπο ενημερωθεί για τη δίκη του και παραλείποντας να προβούν στις αναγκαίες ενέργειες προκειμένου να βεβαιωθούν ότι το πρόσωπο αυτό, μετά την επιστροφή του στη χώρα καταγωγής του, μπορεί να ενημερωθεί για τη δίκη του, οι αρμόδιες εθνικές αρχές διατρέχουν τον κίνδυνο να μην μπορούν πλέον να εντοπίσουν τον κατηγορούμενο ούτως ώστε να τον ενημερώσουν για την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης του. Εν προκειμένω, από την προφορική διαδικασία προκύπτει ότι η ποινική διαδικασία που κινήθηκε τον Απρίλιο του 2020 κατά του ΗΝ καθυστέρησε λόγω της πανδημίας Covid-19. Εντούτοις, υπό το πρίσμα της χρονολογικής αλληλουχίας των πραγματικών περιστατικών, φρονώ ότι δεν καταβλήθηκαν όλες οι προσπάθειες που απαιτούνταν για να διασφαλιστεί η ενημέρωση του ΗΝ, ο οποίος κρατούνταν σε κέντρο κράτησης εκείνη την περίοδο, σχετικά με τη διεξαγωγή της δίκης του. Θα μπορούσε, παραδείγματος χάριν, να έχει ανασταλεί η εκτέλεση της απομάκρυνσης εν αναμονή της ποινικής δίκης. Ομοίως, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν μέτρα διεθνούς δικαστικής συνδρομής²⁴.

66. Κατόπιν τούτου οφείλω να διευκρινίσω, δεύτερον, ότι, στην αιτιολογική σκέψη 34 της οδηγίας 2016/343 γίνεται, αντιθέτως, αναφορά στην περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος κωλύεται να παραστεί στη δίκη του.

²³ Όσον αφορά την ερμηνεία των άρθρων 8 και 9 της οδηγίας 2016/343, βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση *Spetsializirana prokuratura* κ.λπ. (Δίκη φυγόδικου) (C-569/20, EU:C:2022:26), εκκρεμής επί του παρόντος ενώπιον του Δικαστηρίου, η οποία αφορά το κατά πόσον ένας φυγόδικος μπορεί να έχει δικαίωμα να ζητήσει τη διεξαγωγή νέας δίκης.

²⁴ Βλ., παραδείγματος χάριν, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων, η οποία υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 20 Απριλίου 1959, STE αριθ. 30.

67. Κατά την εν λόγω αιτιολογική σκέψη, «[ε]άν, για λόγους πέραν του ελέγχου τους, [...] οι κατηγορούμενοι δεν δύνανται να παραστούν στη δίκη τους, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν εντός των χρονικών ορίων που προβλέπει η εθνική νομοθεσία νέα ημερομηνία διεξαγωγής της δίκης».

68. Βεβαίως, η εν λόγω αιτιολογική σκέψη δεν αντικατοπτρίζεται στις διατάξεις της οδηγίας 2016/343 και, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, οι αιτιολογικές σκέψεις των νομικών πράξεων της Ένωσης δεν έχουν αυτοτελή νομική αξία, ενώ περαιτέρω έχουν περιγραφικό και όχι επιτακτικό χαρακτήρα²⁵. Γεγονός παραμένει, ωστόσο, ότι ο νομοθέτης της Ένωσης καταδεικνύει στο σημείο αυτό τη βούλησή του να λάβει υπόψη περιπτώσεις κατά τις οποίες ο κατηγορούμενος κωλύεται να παραστεί στη δίκη του για λόγους πέραν του ελέγχου του, οπότε το κράτος μέλος υποχρεούται να επιδεικνύει επιμέλεια για να διασφαλίσει την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος του προσώπου αυτού να παραστεί στη δίκη του.

69. Η αρχή αυτή αντλείται από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο προβαίνει σε κατά περίπτωση εκτίμηση της φύσης και της σοβαρότητας των λόγων κωλύματος που προβάλλει ο κατηγορούμενος και της επιμέλειας που επέδειξαν οι αρμόδιες εθνικές αρχές προκειμένου να διασφαλίσουν την παρουσία του προσώπου αυτού στην επ' ακροατηρίου συζήτηση²⁶. Ως εκ τούτου, με την απόφαση της 28ης Αυγούστου 1991, FCB κατά Ιταλίας, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε αντίθετο προς το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ το γεγονός ότι ιταλικό δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν είχε αναβάλει την ακροαματική διαδικασία, μολονότι ο κατηγορούμενος, ο οποίος κατηγορούνταν για πολύ σοβαρά εγκλήματα, κρατούνταν σε ολλανδικό σωφρονιστικό κατάστημα και δεν είχε δηλώσει τη βούληση να παραιτηθεί από το δικαίωμά του να παραστεί ενώπιον του δικαστηρίου αυτού²⁷.

70. Το γράμμα της αιτιολογικής σκέψης 34 της οδηγίας 2016/343 είναι αρκούντως ευρύ, κατά τη γνώμη μου, ώστε να καταλαμβάνει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο κατηγορούμενος κωλύεται να παραστεί στη δίκη του διότι απομακρύνθηκε προς τρίτη χώρα και αδυνατεί επίσης να μεταβεί και να διαμείνει στο έδαφος του κράτους έκδοσης της αποφάσεως λόγω των μέτρων διοικητικού καταναγκασμού που ελήφθησαν εις βάρος του. Εντούτοις, η αιτιολογική αυτή σκέψη φαίνεται να αφορά περιπτώσεις στις οποίες το εν λόγω πρόσωπο γνωρίζει την ημερομηνία της δίκης του, δεδομένου ότι ζητεί από το δικαστήριο να την αναβάλει, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στην υπό κρίση υπόθεση. Επιπλέον, τα μέτρα που διαλαμβάνει ο νομοθέτης της Ένωσης στην εν λόγω αιτιολογική σκέψη δεν επαρκούν για να παρασχεθεί στο πρόσωπο αυτό η δυνατότητα παράστασης στη δίκη του. Συγκεκριμένα, η ίδια αιτιολογική σκέψη αναφέρει μόνο την αναβολή της δίκης²⁸. Ωστόσο, η φύση, το περιεχόμενο και η διάρκεια του κωλύματος που προκύπτει από την εκτέλεση μιας αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής, η οποία υπενθυμίζω μπορεί να είναι πενταετούς διάρκειας, απαιτούν τη λήψη άλλων

²⁵ Βλ., σχετικά με την αξία των αιτιολογικών σκέψεων, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Planet49 (C-673/17, EU:C:2019:246, σημείο 71).

²⁶ Βλ., παραδείγματος χάριν, σε περίπτωση κράτησης, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 28ης Αυγούστου 1991, FCB κατά Ιταλίας (CE:ECHR:1991:0828JUD001215186), καθώς και της 31ης Μαρτίου 2005, Mariani κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2005:0331JUD004364098), όσον αφορά την παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Σε περίπτωση κινδύνου διώξεων, βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 2ας Οκτωβρίου 2018, Bivolaru κατά Ρουμανίας (CE:ECHR:2018:1002JUD006658012), σχετικά με τη μη παράβαση του άρθρου αυτού της ΕΣΔΑ. Όσον αφορά τους λόγους υγείας, βλ., ενδεικτικά, απόφαση του ΕΔΔΑ της 12ης Φεβρουαρίου 2004, De Lorenzo κατά Ιταλίας (αριθ. 69264/01, CE:ECHR:2004:0212DEC006926401), σχετικά με τη μη παράβαση του εν λόγω άρθρου της ΕΣΔΑ. Όσον αφορά τον εντοπισμό στην αλλοδαπή, βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 24ης Μαρτίου 2005, Stoichkov κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2005:0324JUD000980802), σχετικά με παράβαση του ίδιου άρθρου της ΕΣΔΑ.

²⁷ CE:ECHR:1991:0828JUD001215186.

²⁸ Τούτο διακρίνει την οδηγία 2016/343 από την οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ 2012, L 315, σ. 57), στην οποία το άρθρο 17 αφορά τα δικαιώματα των θυμάτων που κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος.

μέτρων για την οργάνωση της διαδικασίας, τόσο από τις διοικητικές αρχές, παραδείγματος χάριν, αναβολή της απομάκρυνσης, όσο και από τις δικαστικές αρχές, μεταξύ άλλων, προσφυγή στη διεθνή δικαστική συνδρομή.

71. Τα μέτρα αυτά επιβάλλονται υπό το πρίσμα του σκοπού της οδηγίας 2016/343.

3. Ο σκοπός της οδηγίας 2016/343

72. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 9 και το άρθρο 1 της οδηγίας 2016/343, σκοπός της οδηγίας αυτής είναι να ενισχυθεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορουμένου στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων σχετικά, μεταξύ άλλων, με το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του.

73. Πρώτον, η πραγματική πρόσβαση σε δικαστή και η άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης συνεπάγονται ότι το πρόσωπο αυτό μπορεί να παρίσταται στη δίκη του. Ωστόσο, η απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας κατά του οποίου οι αρχές του κράτους μέλους έχουν ασκήσει ποινική δίωξη για σοβαρό αδίκημα και, επιπλέον, η απαγόρευση προς το εν λόγω πρόσωπο να εισέλθει και να διαμείνει στο έδαφος του κράτους αυτού, μολονότι η δίκη του δεν έχει διεξαχθεί ακόμη, στερούν κάθε αποτελεσματικότητα από το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του αν τα μέτρα αυτά δεν συνοδεύονται από ειδικές διατάξεις για την ενημέρωση του εν λόγω προσώπου σχετικά με την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης του και τη διασφάλιση της παράστασης ή της εκπροσώπησής του στην επ' ακροατηρίου συζήτηση.

74. Δεύτερον, από τις αιτιολογικές σκέψεις 2, 4 και 10 της οδηγίας 2016/343 προκύπτει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης επιδιώκει επίσης να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης καθενός από αυτά, έτσι ώστε να διευκολύνει την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων που καταδικάζουν τον κατηγορούμενο, συμπεριλαμβανομένης εκείνης που προσδιορίζει την επιβαλλόμενη στερητική της ελευθερίας ποινή²⁹. Ωστόσο, η αμοιβαία αναγνώριση καταδικαστικής απόφασης που εκδόθηκε ερήμην προϋποθέτει ότι αυτή εκδόθηκε υπό συνθήκες που διασφαλίζουν τον σεβασμό των δικονομικών δικαιωμάτων του εν λόγω προσώπου. Σε αντίθετη περίπτωση, συντρέχει λόγος μη εκτέλεσης όπως προβλέπει, παραδείγματος χάριν, το άρθρο 9 της απόφασης-πλαίσιο 2008/909/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2008, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης σε ποινικές αποφάσεις οι οποίες επιβάλλουν ποινές στερητικές της ελευθερίας ή μέτρα στερητικά της ελευθερίας, για το σκοπό της εκτέλεσής τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2008, L 327, σ. 27)³⁰. Βεβαίως, η υπό κρίση υπόθεση εντάσσεται σε διαφορετικό πλαίσιο στο οποίο εμπλέκονται ένα κράτος μέλος και μια τρίτη χώρα. Εντούτοις, διαπιστώνω ότι οι διατάξεις

²⁹ Βλ. αποφάσεις της 22ας Δεκεμβρίου 2017, *Ardic* (C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026), και της 13ης Φεβρουαρίου 2020, *Spetsializirana prokuratura* (Ερημοδικία) (C-688/18, EU:C:2020:94).

³⁰ ΕΕ 2008, L 327, σ. 27. Βλ., επίσης, άρθρο 2 της απόφασης-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, 2005/214/ΔΕΥ, 2006/783/ΔΕΥ, 2008/909/ΔΕΥ και 2008/947/ΔΕΥ και την κατοχύρωση, δια του τρόπου αυτού, των δικονομικών δικαιωμάτων των προσώπων και την προώθηση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων που εκδίδονται ερήμην του ενδιαφερόμενου προσώπου στη δίκη (ΕΕ 2009, L 81, σ. 24), καθόσον προσθέτει το άρθρο 4α στην απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών (ΕΕ 2002, L 190, σ. 1). Όπως προκύπτει από το ίδιο το γράμμα της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού, η εκτελούσα δικαστική αρχή δύναται επίσης να αρνηθεί την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που έχει εκδοθεί με σκοπό την εκτέλεση ποινής στερητικής της ελευθερίας ή μέτρου ασφαλείας στερητικού της ελευθερίας, εάν το πρόσωπο δεν εμφανίσθηκε αυτοπροσώπως στη δίκη που οδήγησε στην έκδοση της απόφασης, εκτός εάν στο ένταλμα αυτό αναφέρεται ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις που ορίζονται, αντιστοίχως, στα στοιχεία α' έως δ' της διάταξης αυτής. Πρβλ. απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2020, *Generalstaatsanwaltschaft Hamburg* (C-416/20 PPU, EU:C:2020:1042, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

του διεθνούς δικαίου περί εκδόσεως ερμηνεύονται κατά την ίδια έννοια³¹. Επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές, είναι απαραίτητο οι αρμόδιες εθνικές αρχές να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίζεται ότι ο κατηγορούμενος θα ενημερωθεί για τη διεξαγωγή της δίκης του, είτε πριν είτε μετά την απομάκρυνσή του, και ότι, κατά περίπτωση, οι αρχές αυτές θα προβούν στις αναγκαίες ενέργειες για την εμφάνισή του αν το πρόσωπο αυτό έχει απομακρυνθεί.

75. Τρίτον, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, στο οποίο βασίζεται η οδηγία 2016/343, επιτάσσει την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Ωστόσο, η εκτέλεση αποφάσεως επιστροφής η οποία λαμβάνει χώρα όχι μόνον άμεσα, αλλά και ταυτόχρονα με μια ποινική διαδικασία, χωρίς τη λήψη μέτρων για τη διασφάλιση του εντοπισμού του κατηγορουμένου στο έδαφος της τρίτης χώρας ενέχει τον κίνδυνο να περιέλθουν, *de facto*, οι δικαστικές αρχές σε αδυναμία να ενημερώσουν το πρόσωπο αυτό για τη διεξαγωγή της δίκης του. Συγκεκριμένα, στην υπό κρίση υπόθεση, η απομάκρυνση του κατηγορουμένου προς τρίτη χώρα οδήγησε σε διαβήματα προς τις προξενικές αρχές της χώρας αυτής, τα οποία ωστόσο δεν τελεσφόρησαν. Μια τέτοια κατάσταση ενδέχεται να επιφέρει εκ των πραγμάτων αναστολή της ποινικής διαδικασίας και, επομένως, επιμήκυνση της διάρκειάς της, ή ερήμην καταδικαστική απόφαση, η οποία ενδέχεται στη συνέχεια να μην αναγνωριστεί από την εν λόγω χώρα στην οποία έχει υποβληθεί αίτηση αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής, ή να αμφισβητηθεί κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφος 4, της οδηγίας 2016/343 με σκοπό τη διεξαγωγή νέας δίκης.

76. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, φρονώ, αφενός, ότι είναι απαραίτητη η συνεργασία των αρμόδιων ποινικών και διοικητικών αρχών. Επομένως, δεν μπορεί να μην επισημανθεί η χρονολογική αλληλουχία των γεγονότων της υπό κρίση υπόθεσης: ο ενδιαφερόμενος συνελήφθη στις 11 Μαρτίου 2020, ενημερώθηκε από τις δικαστικές αρχές για την απαγγελία κατηγοριών εις βάρος του στις 23 Απριλίου 2020 και απομακρύνθηκε από την επικράτεια από τη συνοριακή αστυνομία στις 16 Ιουνίου 2020, ήτοι οκτώ ημέρες πριν από τον ορισμό της 23ης Ιουλίου 2020 ως ημερομηνίας διεξαγωγής της προκαταρκτικής επ' ακροατηρίου συζητήσεως.

77. Αφετέρου, φρονώ ότι είναι απαραίτητο οι αρμόδιες εθνικές αρχές να προβαίνουν σε στάθμιση των επιμέρους επίμαχων συμφερόντων, προκειμένου να διασφαλίζουν ταυτόχρονα τα θεμελιώδη δικαιώματα του κατηγορουμένου και το γενικό συμφέρον του κράτους μέλους. Η στάθμιση αυτή απαιτεί, κατά τη γνώμη μου, οι εν λόγω αρχές να αντισταθμίζουν, να διορθώνουν ή ακόμη να εξαλείφουν τις συνέπειες που συνδέονται με την εκτέλεση των επίμαχων διοικητικών μέτρων μέσω κατάλληλων διαδικαστικών μηχανισμών, ώστε να διασφαλίζεται σε ικανοποιητικό επίπεδο η δίκαιη διεξαγωγή της διαδικασίας. Φρονώ ότι θα πρέπει να διερωτώνται σχετικά με τον τρόπο εκτέλεσης της αποφάσεως επιστροφής που συνοδεύεται από απαγόρευση εισόδου και διαμονής και, ειδικότερα, σχετικά με την ανάγκη άμεσης εκτέλεσής της, ενώ εκκρεμεί ποινική διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να μπορούν να λαμβάνουν υπόψη τη σοβαρότητα του ποινικού αδικήματος που φέρεται ότι διαπράχθηκε και τους κινδύνους που εγκυμονεί η παρουσία του συγκεκριμένου προσώπου στην επικράτεια. Συναφώς, το γεγονός ότι ένας υπήκοος τρίτης χώρας είναι ύποπτος για τη διάπραξη σοβαρού ποινικού αδικήματος δεν μπορεί, από μόνο του, να δικαιολογήσει την άμεση απομάκρυνση του υπηκόου αυτού από την επικράτεια, χωρίς να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε αυτός να μπορέσει να παραστεί στη δίκη του.

78. Υπό το πρίσμα της ανάλυσης αυτής του γράμματος, αλλά και της οικονομίας και του σκοπού της οδηγίας 2016/343, φρονώ ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική πρακτική δυνάμει της οποίας εκτελείται μέτρο απομάκρυνσης

³¹ Βλ., παραδείγματος χάριν, απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Ιανουαρίου 2012, *Othman (Abu Qatada)* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2012:0117JUD000813909, § 258 και 259).

συνοδευόμενο από απαγόρευση εισόδου και διαμονής κατά υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος διώκεται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας για τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος, χωρίς οι αρμόδιες εθνικές αρχές να λαμβάνουν τα ειδικά μέτρα που απαιτούνται ώστε να παρασχεθεί στον αλλοδαπό αυτό υπήκοο η δυνατότητα να ασκήσει πλήρως τα δικαιώματα υπεράσπισης του και να παραστεί στη δίκη του.

79. Δεδομένου ότι η οδηγία 2016/343 δεν προβλέπει τέτοιους μηχανισμούς, εκτιμώ ότι, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας, εναπόκειται στα κράτη μέλη να τους θεσπίσουν, χρησιμοποιώντας, κατά περίπτωση, τα μέσα που έχουν τεθεί στη διάθεσή τους στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115.

4. Οι προβλεπόμενοι από την οδηγία 2008/115 δικονομικοί μηχανισμοί

80. Σύμφωνα με το άρθρο 79, παράγραφος 2, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ και όπως επισημαίνεται στις αιτιολογικές σκέψεις 2 και 24 της οδηγίας 2008/115, σκοπός της οδηγίας είναι η καθιέρωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής απομάκρυνσης και επαναπατρισμού, με βάση κοινούς κανόνες και ενιαίες νομικές εγγυήσεις, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να επιστρέφουν με ανθρώπινους όρους και με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειάς τους³². Επομένως, τα μέτρα που λαμβάνονται βάσει της οδηγίας αυτής πρέπει να εκτελούνται με την επιφύλαξη του δικαιώματος του υπηκόου τρίτης χώρας σε δίκαιη δίκη και με σεβασμό του δικαιώματός του να παρίσταται στη δίκη του.

81. Επιπλέον, στην αιτιολογική σκέψη 6 της εν λόγω οδηγίας, ο νομοθέτης της Ένωσης διευκρινίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε η παύση της παράνομης διαμονής υπηκόου τρίτης χώρας να διενεργείται με δίκαιη διαδικασία και να λαμβάνουν, σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, αποφάσεις κατά περίπτωση, βάσει αντικειμενικών κριτηρίων πέραν του απλού γεγονότος της παράνομης διαμονής του υπηκόου αυτού. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει συναφώς ότι τα κράτη μέλη πρέπει να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας κατά τη διάρκεια όλων των σταδίων της διαδικασίας επιστροφής που καθιερώνει η οδηγία αυτή, συμπεριλαμβανομένου του σταδίου της αποφάσεως επιστροφής³³. Επιπλέον, το Δικαστήριο προσέθεσε ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές υποχρεούνται να ακούσουν τον ενδιαφερόμενο πριν από την έκδοση αποφάσεως επιστροφής, καθώς ο τελευταίος δικαιούται να εκφράσει την άποψή του σχετικά με τις λεπτομέρειες του τρόπου επιστροφής του³⁴.

82. Υπό τις συνθήκες αυτές, η έκδοση αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής απαιτεί, κατά τη γνώμη μου, από τις αρμόδιες εθνικές αρχές να εξετάζουν κατά περίπτωση τον βαθμό στον οποίο η άμεση εκτέλεσή τους ενδέχεται να υπονομεύσει τα δικαιώματα υπεράσπισης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας.

83. Εξάλλου, ο νομοθέτης της Ένωσης προβλέπει στο άρθρο 9 της οδηγίας 2008/115 διατάξεις σχετικά με την αναβολή της απομάκρυνσης.

84. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, τα κράτη μέλη μπορούν «να αναβάλουν την απομάκρυνση για εύλογο χρονικό διάστημα, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές περιστάσεις της συγκεκριμένης περίπτωσης». Μολονότι, για τον σκοπό αυτόν, ο νομοθέτης της Ένωσης καλεί τα

³² Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 2 και 11 της οδηγίας 2008/115, και αποφάσεις της 18ης Δεκεμβρίου 2014, *Abdida* (C-562/13, EU:C:2014:2453, σκέψη 42), και της 2ας Ιουλίου 2020, *Stadt Frankfurt am Main* (C-18/19, EU:C:2020:511, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³³ Απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, *Zh. και O.* (C-554/13, EU:C:2015:377, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁴ Βλ. σκέψεις 69 και 70 της εν λόγω αποφάσεως.

κράτη μέλη να λαμβάνουν υπόψη λόγους που συνδέονται με τη φυσική ή διανοητική κατάσταση του υπηκόου τρίτης χώρας ή τεχνικούς λόγους, όπως η απουσία μέσων μεταφοράς, η χρήση του επιρρήματος «ιδίως» καταδεικνύει ότι μπορούν να ληφθούν υπόψη και άλλες περιστάσεις. Επομένως, η εξατομικευμένη εξέταση στην οποία πρέπει να προβούν οι αρμόδιες εθνικές αρχές θα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα να λάβουν γνώση της ύπαρξης ποινικής δίωξης κατά του υπηκόου αυτού, ώστε να καθοριστεί ο βαθμός στον οποίο πρέπει να εξεταστεί η αναβολή, και όχι η μη εκτέλεση, της απομάκρυνσης.

85. Συναφώς, διευκρινίζω ότι, σε περίπτωση αναβολής της απομάκρυνσης, το άρθρο 9, παράγραφος 3, της οδηγίας 2008/115 παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να επιβάλλουν στον υπήκοο τρίτης χώρας ορισμένες υποχρεώσεις που στοχεύουν στην αποφυγή κινδύνου διαφυγής, όπως η τακτική εμφάνιση ενώπιον των αρχών ή η υποχρέωση παραμονής σε ορισμένο μέρος. Οι υποχρεώσεις αυτές ορίζονται στο άρθρο 7, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας.

86. Ο νομοθέτης προβλέπει επίσης στο άρθρο 11, παράγραφος 3, τέταρτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας διατάξεις σχετικά με την ανάκληση ή την αναστολή του μέτρου της απαγόρευσης εισόδου.

87. Ο μηχανισμός αυτός παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να ανακαλούν ή να αναστέλλουν απαγόρευση εισόδου «σε μεμονωμένες περιπτώσεις ή σε ορισμένες κατηγορίες περιπτώσεων για άλλους λόγους». Προφανώς, το άρθρο αυτό παρέχει στα κράτη μέλη σχετικώς σημαντικό περιθώριο εκτίμησης όσον αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες μπορούν να ανακαλούν ή να αναστέλλουν ένα μέτρο απαγόρευσης εισόδου. Στο πλαίσιο αυτό, και για τους ίδιους λόγους με εκείνους που εκτίθενται στο σημείο 83 των παρουσών προτάσεων, φρονώ ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να μπορούν να ανακαλούν ή να αναστέλλουν την εκτέλεση του μέτρου απαγόρευσης εισόδου και διαμονής στην επικράτειά τους, προκειμένου να διασφαλίσουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας, παρέχοντάς του τη δυνατότητα, κατά περίπτωση, να παρίσταται στη δίκη του.

88. Επομένως, λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική πρακτική δύναμει της οποίας εκτελείται μέτρο απομάκρυνσης συνοδευόμενο από απαγόρευση εισόδου και διαμονής κατά υπηκόου τρίτης χώρας, μολονότι κατά του συγκεκριμένου προσώπου έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος, χωρίς οι αρμόδιες εθνικές αρχές να θεσπίσουν ειδικές διατάξεις ώστε να παρασχεθεί στον υπήκοο αυτόν η δυνατότητα παράστασης στη δίκη του. Υπό τις συνθήκες αυτές, προτείνω επίσης στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι η λήψη μέτρου απομάκρυνσης συνοδευόμενου από απαγόρευση εισόδου και διαμονής απαιτεί να εξακριβώνεται, όταν κατά του προσώπου αυτού έχει κινηθεί ποινική διαδικασία, αν η άμεση εκτέλεση του εν λόγω μέτρου είναι συμβατή με τα δικαιώματα υπεράσπισης του εν λόγω προσώπου και, ενδεχομένως, αν δεν συντρέχει λόγος αναβολής της απομάκρυνσης ή ανάκλησης ή αναστολής της απαγόρευσης εισόδου και διαμονής, σύμφωνα με το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/115.

Γ. Το παραδεκτό της παραίτησης του κατηγορουμένου από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343

89. Στο σημείο αυτό, πρέπει να εξεταστούν το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο κατηγορούμενος, κατά του οποίου έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου και διαμονής, μπορεί να παραιτηθεί του δικαιώματος παράστασής του στη δίκη του, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343.

90. Επισημαίνεται, προκαταρκτικώς, ότι το άρθρο 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας αυτής προβλέπει τη δυνατότητα να δικαστεί ένα πρόσωπο ερήμην του και να εκτελεστεί η καταδικαστική απόφαση που ενδεχομένως εκδόθηκε μετά το πέρας της διαδικασίας αυτής ως εάν επρόκειτο για κατ' αντιμωλίαν διαδικασία. Το άρθρο 8, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει επίσης τη δυνατότητα να δικαστεί ερήμην το πρόσωπο αυτό, προβλέποντας ωστόσο το δικαίωμα του τελευταίου να προσβάλει την καταδικαστική απόφαση και να επιτύχει τη διεξαγωγή νέας δίκης υπό τους όρους του άρθρου 9 της ίδιας οδηγίας. Οι δύο περιπτώσεις διακρίνονται αναλόγως του αν ο κατηγορούμενος είχε ενημερωθεί για τη δίκη του και σκοπίμως παραιτήθηκε του δικαιώματος παράστασης ή αν το πρόσωπο αυτό δεν είχε ενημερωθεί για τη δίκη του.

1. Η περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος κωλύεται να παραστεί στη δίκη του λόγω της εκτέλεσης αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής (δεύτερο ερώτημα)

91. Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να δικάσει τον κατηγορούμενο ερήμην του όταν αυτός, μολονότι κωλύεται να παραστεί στη δίκη του λόγω της εις βάρος του εκδοθείσας αποφάσεως επιστροφής που συνοδεύεται από απαγόρευση εισόδου και διαμονής, ενημερώθηκε για τη διεξαγωγή της δίκης και για τις συνέπειες της μη παράστασης και εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο που διορίστηκε είτε από τον ίδιο είτε αυτεπάγγελτα από το κράτος.

92. Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2016/343, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν τη διεξαγωγή της δίκης ερήμην του κατηγορουμένου και την εκτέλεση ενδεχόμενης καταδικαστικής αποφάσεως, χωρίς το εν λόγω πρόσωπο να έχει δικαίωμα σε νέα δίκη, εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις.

93. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης της Ένωσης επισημαίνει στην αιτιολογική σκέψη 35 της οδηγίας αυτής ότι το δικαίωμα παράστασης των υπόπτων και των κατηγορουμένων στη δίκη τους δεν είναι απόλυτο και ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι θα πρέπει να μπορούν, ρητώς ή σιωπηρώς αλλά κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, να παραιτηθούν

από το δικαίωμα αυτό³⁵. Επομένως, μια τέτοια παραίτηση μπορεί να επέλθει, κατ' αρχήν, μόνο στις δύο περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 2016/343³⁶.

94. Η πρώτη περίπτωση, την οποία προβλέπει το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, αφορά την ενημέρωση του κατηγορουμένου. Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία το πρόσωπο αυτό ενημερώθηκε εγκαίρως σχετικά με τη δίκη του και τις συνέπειες της μη παράστασης. Από την αιτιολογική σκέψη 36 της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι η εγκυρότητα της ενημέρωσης αυτής προϋποθέτει, αφενός, ότι το εν λόγω πρόσωπο κλητεύθηκε αυτοπροσώπως ή ενημερώθηκε επισήμως και εγκαίρως, με άλλα μέσα, για την προγραμματισμένη ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης, κατά τρόπο ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζει για την τελευταία, και, αφετέρου, ότι έλαβε γνώση του γεγονότος ότι μια καταδικαστική απόφαση μπορεί να εκδοθεί εις βάρος του ακόμη και αν δεν εμφανιστεί στη δίκη. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 38 της ίδιας οδηγίας, οι αρμόδιες εθνικές αρχές πρέπει να καταβάλλουν τη δέουσα προσπάθεια για την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου προσώπου και το τελευταίο πρέπει να καταβάλλει τη δέουσα προσπάθεια για να λάβει τις πληροφορίες αυτές³⁷, ώστε να αρθεί κάθε αμφιβολία ως προς τη βούληση μη παράστασης στη δίκη.

95. Η δεύτερη περίπτωση, την οποία προβλέπει το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2016/343, αφορά την εκπροσώπηση του κατηγορουμένου από δικηγόρο. Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία το πρόσωπο αυτό, αφού ενημερώθηκε για τη δίκη του, επέλεξε σκοπίμως να εκπροσωπηθεί από νομικό σύμβουλο αντί να παραστεί αυτοπροσώπως στη δίκη³⁸. Η επιλογή αυτή, κατ' αρχήν, μπορεί να αποδεικνύει ότι παραιτήθηκε από το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παράστασης στη δίκη του, διασφαλίζοντας συγχρόνως το δικαίωμα υπεράσπισης του, έτσι ώστε να μην μπορεί στη συνέχεια να επικαλεστεί το δικαίωμα σε νέα δίκη, όπως αυτό προβλέπεται στο άρθρο 9 της εν λόγω οδηγίας.

96. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, τίποτα δεν εμποδίζει τον κατηγορούμενο, κατά του οποίου έχει επίσης εκδοθεί απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου και διαμονής, να παραιτηθεί από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα αυτό απευθύνεται σε κάθε κατηγορούμενο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, ανεξαρτήτως της νομικής κατάστασής του εντός του κράτους μέλους³⁹.

97. Εντούτοις, η παραίτηση αυτή πρέπει να συνοδεύεται από ειδικές εγγυήσεις σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη.

³⁵ Ο νομοθέτης της Ένωσης ενσωματώνει εν προκειμένω τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατά την οποία ούτε το γράμμα ούτε το πνεύμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ αποκλείουν την οικειοθελή, είτε ρητή είτε σιωπηρή, παραίτηση από τις εγγυήσεις δίκαιης δίκης. Εντούτοις, η παραίτηση αυτή πρέπει να αποδεικνύεται με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση. Βλ., ενδεικτικά, απόφαση ΕΔΔΑ της 1ης Μαρτίου 2006, *Sejdovic κατά Ιταλίας* (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 86), και της 13ης Μαρτίου 2018, *Vilches Coronado κ.λπ. κατά Ισπανίας* (CE:ECHR:2018:0313JUD005551714, § 36). Πρβλ., επίσης, απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2020, *Spetsializirana prokuratura* (Ερημοδικία) (C-688/18, EU:C:2020:94, σκέψη 37).

³⁶ Σε περίπτωση που οι προϋποθέσεις αυτές δεν είναι δυνατό να τηρηθούν επειδή ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να εντοπιστεί, παρά τις προσπάθειες που κατέβαλαν προς τούτο οι αρμόδιες εθνικές αρχές, το άρθρο 8, παράγραφος 4, και το άρθρο 9 της οδηγίας 2016/343 απαιτούν από τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν την εκ νέου εκδίκαση της υπόθεσης.

³⁷ Κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να επιδεικνύουν τη δέουσα επιμέλεια μεριμνώντας για την προσήκουσα κλήτευση του κατηγορουμένου. Βλ., ενδεικτικά, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 12ης Φεβρουαρίου 1985, *Colozza κατά Ιταλίας* (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 32), και της 12ης Ιουνίου 2018, *M.T.B. κατά Τουρκίας* (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, § 49 έως 53). Τούτο συνεπάγεται ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να ενημερώνεται για τη διεξαγωγή της δίκης κατά τρόπο ώστε όχι μόνο να λαμβάνει γνώση της ημερομηνίας, της ώρας και του τόπου της δίκης, αλλά και να διαθέτει επαρκή χρόνο για να προετοιμάσει την υπεράσπιση του και να μεταβεί στο δικαστήριο. Πρβλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 28ης Αυγούστου 2018, *Vyacheslav Korchagin κατά Ρωσίας* (CE:ECHR:2018:0828JUD001230716, § 65).

³⁸ Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 37 της οδηγίας 2016/343.

³⁹ Πρβλ. αιτιολογική σκέψη 12 της οδηγίας 2016/343.

98. Πρώτον, η παραίτηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2016/343, προϋποθέτει, αυτή καθεαυτήν, ότι ο κατηγορούμενος μπορεί πράγματι να παραιτηθεί από το δικαίωμα αυτό εν γνώσει του. Συγκεκριμένα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι το πρόσωπο αυτό παραιτήθηκε από το εν λόγω δικαίωμα αυτοβούλως και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση αν στερήθηκε την ελευθερία κυκλοφορίας του είτε λόγω της θέσης του υπό κράτηση ενόψει της εκτέλεσης μέτρου απομάκρυνσης είτε λόγω της εις βάρος του επιβληθείσας απαγόρευσης εισόδου και διαμονής. Στην περίπτωση αυτή, οι αρμόδιες εθνικές αρχές θα πρέπει να προβλέψουν ειδικά μέτρα τα οποία να παρέχουν στο πρόσωπο αυτό τη δυνατότητα να εμφανιστεί στη δίκη του (παραδείγματος χάριν, επιτρέποντας την έξοδο από το κέντρο κράτησης, αναβάλλοντας την απομάκρυνση ή ακόμη αναστέλλοντας την απαγόρευση εισόδου και διαμονής) και να το ενημερώσουν σχετικά.

99. Δεύτερον, η παραίτηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2016/343, προϋποθέτει ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι όροι της εκπροσώπησης από δικηγόρο του κατηγορουμένου ο οποίος έχει απομακρυνθεί από την επικράτεια. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζω ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποδίδει μεγάλη σημασία στη διασφάλιση του ότι η απουσία του κατηγορουμένου από τη δίκη του δεν συνεπάγεται παρέκκλιση από το δικαίωμα εκπροσώπησης από συνήγορο⁴⁰. Συγκεκριμένα, «[μ]ολονότι όχι απόλυτο, το δικαίωμα κάθε κατηγορουμένου να τύχει αποτελεσματικής υπεράσπισης από δικηγόρο, εν ανάγκη διοριζόμενο αυτεπαγγέλτως, περιλαμβάνεται στα θεμελιώδη στοιχεία της δίκαιης δίκης. Ο κατηγορούμενος δεν χάνει το δικαίωμα αυτό απλώς και μόνον επειδή δεν παρέστη στην επ' ακροατηρίου συζήτηση»⁴¹. Κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «[έ]χει [...] κεφαλαιώδη σημασία για τον δίκαιο χαρακτήρα του ποινικού συστήματος να έχει ο κατηγορούμενος επαρκή υπεράσπιση τόσο στον πρώτο όσο και στον δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας»⁴². Επομένως, εφόσον, όπως καταδεικνύει η υπό κρίση υπόθεση, η εκτέλεση μέτρου απομάκρυνσης ενέχει τον κίνδυνο διακοπής της επικοινωνίας μεταξύ του κατηγορουμένου και του δικηγόρου του, πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στους όρους της εκπροσώπησης αυτής.

100. Τρίτον, οι εγγυήσεις αυτές επιβάλλονται υπό το πρίσμα των σκοπών της οδηγίας 2016/343, οι οποίοι παρατίθενται στα σημεία 72 επ. των παρουσών προτάσεων. Συγκεκριμένα, μολονότι, στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, ο νομοθέτης της Ένωσης αναγνωρίζει στον κατηγορούμενο το δικαίωμα να παραιτηθεί του δικαιώματος παράστασης στη δίκη του, εντούτοις είναι απαραίτητο, λαμβανομένου υπόψη του θεμελιώδους χαρακτήρα του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και των συνεπειών της παραίτησης από το δικαίωμα παράστασης, η παραίτηση αυτή να διατυπώνεται υπό όρους που δεν αφήνουν περιθώριο αμφισβήτησης.

101. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων αυτών, φρονώ ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στο να δικάσει ένα κράτος μέλος ερήμην υπήκοο τρίτης χώρας κατά του του οποίου έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου και διαμονής στην εθνική επικράτεια, υπό

⁴⁰ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 14ης Ιουνίου 2001, Medenica κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2001:0614JUD002049192), στην οποία το ΕΔΔΑ επισημαίνει, όσον αφορά τον ενδιαφερόμενο, ο οποίος είχε ενημερωθεί εγκαίρως για τις διώξεις που είχαν ασκηθεί εναντίον του και για την ημερομηνία της δίκης του, ότι, «κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η υπεράσπισή [του] διασφαλιζόταν από τους δύο δικηγόρους της επιλογής του» (§ 56).

⁴¹ Πρβλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 13ης Φεβρουαρίου 2001 6, Krombach κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2001:0213JUD002973196, § 89), και της 1ης Μαρτίου 2006, Sejdonic κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 91).

⁴² Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 1ης Μαρτίου 2006, Sejdonic κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 91). Η υπογράμμιση δική μου.

την προϋπόθεση ότι όχι μόνον έχει ενημερωθεί ο κατηγορούμενος εγκαίρως σχετικά με τη διεξαγωγή της δίκης και τις συνέπειες της μη παράστασης, αλλά και ότι έχουν τεθεί στη διάθεση του ειδικά μέτρα ώστε να του παρασχεθεί η δυνατότητα παράστασης στη δίκη και ότι έχει παραιτηθεί από το δικαίωμα αυτό αυτοβούλως και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση ή ότι ο κατηγορούμενος, αφού ενημερώθηκε για τη διεξαγωγή της δίκης, εκπροσωπείται προσηκόντως από δικηγόρο που διορίστηκε είτε από τον ίδιο είτε αυτεπαγγέλτως.

2. Η περίπτωση κατά την οποία ο κατηγορούμενος δήλωσε την παραίτησή του από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας (τέταρτο ερώτημα)

102. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να δικάσει τον κατηγορούμενο ερήμην του όταν αυτός, αφού ενημερώθηκε για τις συνέπειες της μη παράστασης, εξέφρασε κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας την παραίτησή του από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του πριν από τον ορισμό της δικασίμου.

103. Φρονώ ότι ο νομοθέτης της Ένωσης, στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, δεν προέβλεψε ρητώς την περίπτωση στην οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο.

104. Επομένως, υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να εξεταστεί αν ένα κράτος μέλος μπορεί να προβλέπει την διεξαγωγή δίκης ερήμην του κατηγορουμένου και σε άλλες περιπτώσεις πέραν της ρητώς προβλεπόμενης στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε στο σημείο 89 των παρουσών προτάσεων, η διαφορά μεταξύ του νομικού καθεστώτος του άρθρου 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας αυτής και του νομικού καθεστώτος του άρθρου 8, παράγραφος 4, της ίδιας οδηγίας δεν έγκειται στη δυνατότητα ερήμην εκδίκασης, αλλά στις συνέπειες όσον αφορά την εκτέλεση της ερήμην εκδοθείσας αποφάσεως.

105. Συγκεκριμένα, πρώτον, οι διατάξεις του άρθρου 8, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2016/343 πρέπει να ερμηνεύονται στενά, δεδομένου ότι η παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης συνεπάγεται την εκτέλεση της ερήμην εκδοθείσας αποφάσεως και την αδυναμία του κατηγορουμένου να επικαλεσθεί δικαίωμα σε νέα δίκη. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι περιπτώσεις του άρθρου 8, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', της οδηγίας αυτής εμπίπτουν στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το εν λόγω πρόσωπο, έχοντας ενημερωθεί σχετικά με την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης του⁴³, γνωρίζει ότι έχει κινηθεί ποινική διαδικασία εναντίον του και γνωρίζει τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας, οπότε παραιτείται από το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παράστασης κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση.

106. Ωστόσο, μια τέτοια παραίτηση, η οποία εκφράζεται «εκ των προτέρων» κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας, επιδέχεται αμφισβήτηση, καθώς το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος ενημερώνεται σχετικά με τις συνέπειες της μη παράστασης δεν παρέχει τη δυνατότητα επανόρθωσης. Συγκεκριμένα, η παραίτηση αυτή επέρχεται σε πρώιμο στάδιο της ποινικής

⁴³ Υπενθυμίζω, στο πλαίσιο αυτό, ότι η έννοια της «δίκης που οδηγεί στην έκδοση αποφάσεως» πρέπει, κατά το Δικαστήριο, να ερμηνεύεται αυτοτελώς και ομοιόμορφα σε ολόκληρη την Ένωση, ανεξαρτήτως των χαρακτηρισμών και των εξ ορισμού διαφορετικών ουσιαστικών και δικονομικών ποινικών κανόνων που ισχύουν στα διάφορα κράτη μέλη. Η έννοια αυτή ορίζεται από το Δικαστήριο ως αφορώσα τη δίκη που οδηγεί στην έκδοση τελεσίδικης καταδικαστικής αποφάσεως σε βάρος του προσώπου. Σε περίπτωση που η υπόθεση εκδικάστηκε ενώπιον δικαστηρίων διάφορων βαθμών δικαιοδοσίας, με συνέπεια την έκδοση διαδοχικών αποφάσεων, το Δικαστήριο κρίνει ότι η έννοια αυτή αναφέρεται στον τελευταίο βαθμό της εν λόγω δίκης, κατά τον οποίο το δικαστήριο, αφού εξέτασε την υπόθεση τόσο ως προς τα πραγματικά όσο και ως προς τα νομικά της στοιχεία, αποφάνθηκε τελεσίδικως επί της ενοχής του κατηγορουμένου και τον καταδίκασε σε ποινή στέρησης της ελευθερίας. Πρβλ. απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2017, Ardic (C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026, σκέψεις 63 έως 65 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

διαδικασίας κατά το οποίο η αρμόδια δικαστική αρχή ερευνά την υπόθεση, ήτοι διενεργεί έρευνα ως προς τις πράξεις οι οποίες ενδέχεται να συνιστούν ποινικό αδίκημα. Επομένως, αν γινόταν δεκτό ότι η παραίτηση αυτή συνιστά συναίνεση του κατηγορουμένου να δικαστεί ερήμην, τούτο θα ήταν αντίθετο προς τις αρχές που έχει διατυπώσει ο νομοθέτης της Ένωσης και προς τη νομολογιακή γραμμή που έχει χαράξει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Υπενθυμίζω ότι απαιτείται να έχει ενημερωθεί προσωπικά το εν λόγω πρόσωπο για τις εις βάρος του απαγγελθείσες κατηγορίες και να έχει κλητευθεί νομότυπα⁴⁴. Σε αντίθετη περίπτωση, απαιτείται η παραίτηση αυτή να αποδεικνύεται βάσει συγκεκριμένων, αντικειμενικών και συναφών πραγματικών περιστατικών, τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα να αποδειχθεί ότι το εν λόγω πρόσωπο είχε ενημερωθεί για την κίνηση ποινικής διαδικασίας εναντίον του, ότι γνώριζε τη φύση και τον λόγο της κατηγορίας και ότι, ως εκ τούτου, παραιτήθηκε κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από το δικαίωμά του να παραστεί και να υπερασπιστεί τον εαυτό του⁴⁵. Εν πάση περιπτώσει, κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεν αρκεί ο κατηγορούμενος να «έχει λάβει γνώση» της κίνησης ποινικής δίωξης εναντίον του⁴⁶.

107. Δεύτερον, η εξειδίκευση των περιπτώσεων που διαλαμβάνονται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 2016/343 μαρτυρεί, κατά τη γνώμη μου, τη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης να προβλέψει, κατά τρόπο εξαντλητικό και για λόγους ασφάλειας δικαίου, τις περιπτώσεις στις οποίες πρέπει να θεωρείται ότι δεν έχουν προσβληθεί τα δικονομικά δικαιώματα προσώπου το οποίο δεν παρέστη αυτοπροσώπως στη δίκη του. Βεβαίως, πρόκειται για ελάχιστους κανόνες κοινούς για τα κράτη μέλη. Ωστόσο, ο ορισμός τους πρέπει να καθιστά δυνατή την προώθηση της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, διευκολύνοντας την αμοιβαία αναγνώριση των αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις⁴⁷. Υπό τις συνθήκες αυτές, το να γίνει δεκτό ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να δικάσει ένα πρόσωπο ερήμην του και με τη σύμφωνη γνώμη του, για λόγο διαφορετικό από εκείνους που προβλέπονται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, ενέχει τον κίνδυνο παράβασης του σκοπού αυτού.

108. Επομένως, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, φρονώ ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να θεωρήσει ότι ο κατηγορούμενος παραιτήθηκε αυτοβούλως από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του όταν αυτός, μολονότι ενημερώθηκε σχετικά με τις συνέπειες της μη παράστασης, εξέφρασε τη βούληση αυτή κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας σε στάδιο κατά το οποίο δεν είχε οριστεί η δικάσιμος.

109. Εν προκειμένω, βεβαίως, η παραίτηση του ενδιαφερομένου από το δικαίωμά του να παραστεί στη δίκη του συνοδευόταν από ελάχιστες εγγυήσεις. Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο, ο τελευταίος συνοδευόταν πράγματι από τον δικηγόρο του που είχε διοριστεί αυτεπαγγέλτως. Έλαβε γνώση της απαγγελίας κατηγοριών εις βάρος του και ενημερώθηκε, παρουσία διερμηνέα, για τα δικαιώματά του, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προβλέπονται στο άρθρο 269 του ΝΡΚ, σχετικά με τη διεξαγωγή και τις συνέπειες της «ερήμην» δίκης. Μολονότι δήλωσε ότι κατανοεί τα δικαιώματα αυτά και ότι δεν επιθυμεί να παραστεί στη

⁴⁴ Βλ., ενδεικτικά, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 12ης Φεβρουαρίου 1985, Colozza κατά Ιταλίας (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 32), και της 12ης Ιουνίου 2018, Μ.Τ.Β. κατά Τουρκίας (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, § 49 έως 53). Κατά τη νομολογία του εν λόγω δικαστηρίου, η παραίτηση αυτή δεν μπορεί να συναχθεί ούτε από αόριστη και ανεπίσημη γνώση [βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση ΕΔΔΑ, 23ης Μαΐου 2006, Κουπον κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 47)], ούτε υποθετικά ή από την ιδιότητα και μόνον του φυγόδικου [βλ. απόφαση ΕΔΔΑ, 12ης Φεβρουαρίου 1985, Colozza κατά Ιταλίας (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28)].

⁴⁵ Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 1ης Μαρτίου 2006, Sejđovic κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 98 και 99), της 23ης Μαΐου 2006, Κουπον κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 47), της 26ης Ιανουαρίου 2017, Lena Atanasova κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2017:0126JUD005200907, § 52), καθώς και της 2ας Φεβρουαρίου 2017, Αββου κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2017:0202JUD004492113, § 62 έως 65).

⁴⁶ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 12ης Φεβρουαρίου 1985, Colozza κατά Ιταλίας (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28).

⁴⁷ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 2, 3, 4 και 10 της οδηγίας 2016/343.

δίκη, εντούτοις δεν έλαβε αντίγραφο του κατηγορητηρίου ούτε της διάταξης με την οποία ορίζεται ως ημερομηνία της προκαταρκτικής επ' ακροατηρίου συζητήσεως η 23η Ιουλίου 2020, διότι απομακρύνθηκε από την επικράτεια στις 16 Ιουνίου 2020 και η διεύθυνσή του παραμένει άγνωστη μέχρι σήμερα. Επομένως, δεν ενημερώθηκε εγκαίρως για την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης του, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2016/343, οπότε δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παραιτήθηκε αυτοβούλως και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από το δικαίωμά του να παραστεί σε αυτήν.

Δ. Η ύπαρξη δικονομικού βάρους παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του (τρίτο ερώτημα)

110. Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343, δυνάμει του οποίου τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του, αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ότι το πρόσωπο αυτό υποχρεούται να παρίσταται στη δίκη του.

111. Το ερώτημα αυτό έχει ως αφετηρία το γεγονός ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 269, παράγραφοι 1 και 2, του ΝΡΚ, η παρουσία του κατηγορουμένου στην επ' ακροατηρίου συζήτηση είναι υποχρεωτική όταν αυτός έχει διαπράξει σοβαρό αδίκημα, όπως το διαπραχθέν στην υπόθεση της κύριας δίκης, ή όταν αυτό είναι αναγκαίο για τη διαπίστωση της αντικειμενικής αλήθειας⁴⁸.

112. Είναι προφανές ότι η οδηγία 2016/343 δεν έχει ούτε ως αντικείμενο ούτε ως σκοπό να επιβάλλει στους υπόπτους και τους κατηγορουμένους την υποχρέωση να παραστούν στη δίκη τους.

113. Η οδηγία αυτή αποσκοπεί στην «ενίσχυση» του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη των κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, απαιτώντας από τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι τα πρόσωπα αυτά έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους. Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας επιβάλλει, όπως προανέφερα, μια θετική υποχρέωση στα κράτη αυτά, τα οποία οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων που απορρέουν από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη.

114. Επομένως, το άρθρο 8 της οδηγίας 2016/343 έχει ως μοναδικό αντικείμενο και σκοπό να κατοχυρώσει, στην παράγραφο 1, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στη δίκη του και να ορίσει στην παράγραφο 2 τα όρια του δικαιώματος αυτού, προσδιορίζοντας τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο κατηγορούμενος μπορεί να παραιτηθεί από το δικαίωμα⁴⁹. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης της Ένωσης διευκρινίζει, στην αιτιολογική σκέψη 35 της οδηγίας, ότι το ως άνω δικαίωμα δεν είναι απόλυτο, δεδομένου ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, το εν λόγω πρόσωπο μπορεί, ρητώς ή σιωπηρώς αλλά κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, να παραιτηθεί από αυτό. Επομένως, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η Επιτροπή με τις παρατηρήσεις της, φρονώ ότι ο νομοθέτης της Ένωσης κατοχυρώνει πράγματι *ένα δικαίωμα* μη παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, όπως κατοχυρώνει, στο άρθρο 7 της οδηγίας 2016/343, *το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης*.

⁴⁸ Ωστόσο, επισημαίνω ότι ο κανόνας αυτός επιδέχεται πολλές εξαιρέσεις. Ειδικότερα, το άρθρο 269, παράγραφος 4, του ΝΡΚ διευκρινίζει ότι η παρουσία του ενδιαφερομένου δεν είναι υποχρεωτική αν τούτο δεν εμποδίζει τη διαπίστωση της αντικειμενικής αλήθειας, όταν αυτός βρίσκεται εκτός του εδάφους της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και είναι αγνώστου διαμονής.

⁴⁹ Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 35 της οδηγίας 2016/343.

115. Εξάλλου, με τη σύμφωνη γνώμη που διατύπωσε στην απόφαση Van Geysseghem κατά Βελγίου⁵⁰, ο δικαστής G. Bonello επισήμανε ότι «[τ]ο δικαίωμα [του κατηγορουμένου] να μην παρίσταται στη δίκη του συνδέεται αρκετά στενά με το δικαίωμά σιωπής του. Εάν, στο όνομα των πλεονεκτημάτων που αναγνωρίζεται ότι απορρέουν από αυτήν για την απονομή της δικαιοσύνης, έπρεπε να θεωρηθεί η παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη του ως προαπαιτούμενο για κάθε πράξη υπεράσπισης, τα ίδια επιχειρήματα θα μπορούσαν να προβληθούν για να τον υποχρεώσουν να παραιτηθεί από το δικαίωμα σιωπής του, ήτοι επίκληση επίσης του συμφέροντος της ορθής απονομής της δικαιοσύνης [...] Στην πράξη, αδυνατώ να φανταστώ περίπτωση όπου, επιδιώκοντας την ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων της κοινωνίας και του θεμελιώδους αυτού δικαιώματος του κατηγορουμένου (αν γίνει δεκτό ότι μια τέτοια άσκηση είναι θεμιτή), το τελευταίο θα υποχωρούσε ενώπιον των πρώτων».

116. Βεβαίως, όπως επισήμανε το Δικαστήριο, σκοπός της οδηγίας 2016/343 είναι να θεσπιστούν κοινοί ελάχιστοι κανόνες και, επομένως, δεν συνιστά ένα πλήρες και εξαντλητικό μέσο το οποίο αποσκοπεί στον καθορισμό του συνόλου των προϋποθέσεων για την έκδοση μιας δικαστικής αποφάσεως⁵¹. Ο νομοθέτης της Ένωσης διευκρινίζει συναφώς στην αιτιολογική σκέψη 48 της οδηγίας αυτής ότι τα κράτη μέλη μπορούν να διευρύνουν «τα δικαιώματα που προβλέπονται στην [εν λόγω οδηγία] με σκοπό την παροχή μεγαλύτερης προστασίας». Ωστόσο, φρονώ ότι ένα κράτος μέλος, απαιτώντας από τον κατηγορούμενο να παραστεί στη δίκη του, δεν διευρύνει το δικαίωμα του προσώπου αυτού να παρίσταται στη δίκη του, αλλά, αντιθέτως, το περιορίζει, μετατρέποντάς το σε υποχρέωση και στερώνοντας του τη δυνατότητα, την οποία ωστόσο αναγνωρίζει ρητώς η ίδια οδηγία, να παραιτηθεί αυτοβούλως του δικαιώματος αυτού. Επομένως, ένα τέτοιο μέτρο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συμβάλλει στην ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων του εν λόγω προσώπου, δεδομένου ότι, αν το απαιτεί ένα σημαντικό συμφέρον, τα κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν μέτρα για τη διασφάλιση της παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, όπως η άμεση προσαγωγή του ή ακόμη η θέση του υπό δικαστικό έλεγχο ή προσωρινή κράτηση.

117. Η ερμηνεία αυτή συνάδει με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μολονότι αναγνωρίζει τη σημασία της παράστασης του κατηγορουμένου, τόσο λόγω του δικαιώματος ακροάσεώς του όσο και λόγω της ανάγκης ελέγχου της ακρίβειας των ισχυρισμών του και της αντιπαραβολής των τελευταίων με τους ισχυρισμούς του θύματος και των μαρτύρων, παρέχει στα κράτη μέλη πλήρη διακριτική ευχέρεια να ρυθμίσουν τους δικονομικούς κανόνες έτσι ώστε να διασφαλίσουν τον κατ' αντιμωλίαν χαρακτήρα των συζητήσεων και να «ενθαρρύνουν» την παρουσία του κατηγορουμένου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το εν λόγω δικαστήριο απλώς καλεί τον εθνικό νομοθέτη να «αποθαρρύνει» τις αδικαιολόγητες απουσίες⁵² χρησιμοποιώντας τα μέσα που διαθέτει στην εθνική έννομη τάξη του. Επομένως, όπως υποδηλώνει το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται, το εν λόγω δικαστήριο δεν επιβάλλει καμία υποχρέωση παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του.

⁵⁰ Βλ. τη σύμφωνη γνώμη του δικαστή Giovanni Bonello στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 1999, Van Geysseghem κατά Βελγίου (CE:ECHR:1999:0121JUD002610395).

⁵¹ Πρβλ. αποφάσεις της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψεις 45 έως 47), και της 13ης Φεβρουαρίου 2020 Spetsializirana prokuratura (Ερημοδικία) (C-688/18, EU:C:2020:94, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁵² Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 1993, Poitrimol κατά Γαλλίας (CE:ECHR:1993:1123JUD001403288, § 35), και της 9ης Ιουλίου 2015, Tolmachev κατά Εσθονίας (CE:ECHR:2015:0709JUD007374813, § 47).

118. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων αυτών, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343, δυνάμει του οποίου τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία κατά την οποία ο κατηγορούμενος υποχρεούται να παρίσταται στη δίκη του.

V. Πρόταση

119. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Sofiyski Rayonen sad (πρωτοβάθμιο περιφερειακό δικαστήριο Σόφιας, Βουλγαρία) ως ακολούθως:

1) Το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική πρακτική δυνάμει της οποίας εκτελείται απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου και διαμονής κατά υπηκόου τρίτης χώρας, μολοντί κατά του συγκεκριμένου προσώπου έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος, χωρίς οι αρμόδιες εθνικές αρχές να θεσπίσουν τις ειδικές διατάξεις που απαιτούνται για να παρασχεθεί στον υπήκοο αυτό η δυνατότητα παράστασης στη δίκη του.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η έκδοση αποφάσεως επιστροφής συνοδευόμενης από απαγόρευση εισόδου και διαμονής απαιτεί να εξακριβώνεται, κατά περίπτωση, αν η άμεση εκτέλεση της αποφάσεως αυτής είναι συμβατή με τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορουμένου και, ενδεχομένως, αν δεν συντρέχει λόγος αναβολής της απομάκρυνσης ή ανάκλησης ή αναστολής της απαγόρευσης εισόδου και διαμονής, σύμφωνα με το άρθρο 9 και το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής.

2) Το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στο να δικάσει ένα κράτος μέλος ερήμην υπήκοο τρίτης χώρας κατά του οποίου έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής συνοδευόμενη από απαγόρευση εισόδου και διαμονής στην εθνική επικράτεια, υπό την προϋπόθεση ότι όχι μόνον έχει ενημερωθεί ο κατηγορούμενος εγκαίρως σχετικά με τη διεξαγωγή της δίκης και τις συνέπειες της μη παράστασης, αλλά και ότι έχουν τεθεί στη διάθεσή του ειδικά μέτρα ώστε να του παρασχεθεί η δυνατότητα παράστασης στη δίκη του και ότι έχει παραιτηθεί από το δικαίωμα αυτό αυτοβούλως και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση, ή ότι ο κατηγορούμενος, αφού ενημερώθηκε για τη διεξαγωγή της δίκης, εκπροσωπείται προσηκόντως από δικηγόρο που διορίστηκε είτε από τον ίδιο είτε αυτεπαγγέλτως.

3) Το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2016/343 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να θεωρήσει ότι ο κατηγορούμενος παραιτήθηκε αυτοβούλως από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη του όταν αυτός, μολοντί ενημερώθηκε σχετικά με τις συνέπειες της μη παράστασης, εξέφρασε τη βούληση αυτή κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας σε στάδιο κατά το οποίο δεν είχε οριστεί η δικάσιμος.

4) Το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2016/343, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη τους, αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία προβλέπει ότι ο κατηγορούμενος υποχρεούται να παρίσταται στη δίκη του.